БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндеаилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ФЕВРАЛЬ 21 ПЯТНИЦА № 44 (7890).

Өртээ 2 көп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдериң Таңды районда чоруп турарының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму чугаалашкан. Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтеринге депутаттарының кандидаттарын деңгиздери районда доозуулган, оларны бүрүткээри чоруп турар. Районда көдээ болгаш суур Совединиге соңгулдалар чорударының талазы-биле 238, район Совединиге соңгулда чорударының талазы-биле 75 округ болгаш 21 соңгулда участоктары тургустунган. Районда 21 агитпункт бар болгаш 585 агитатор ажылдап турар. Оларның иптинде Хову-Аксы суурның агитпунктузу (эргелекчизи эш Сэмойлун) эки ажылдап турар. Агитпунктуның дашты, иштн эки дериттинген, агитаторлар график ёзугаар дежурныйлап турар. План ёзугаар ыда лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турар. Райкүүском соңгулда талазы-биле участок болгаш округ комиссиялары-биле база агитпункт эргелекчилери-биле семинарны эрттиргеп.

Үстүнде айыттынган эки чүүлдер турзажок. Таңды районның чамдык совет органнарында ам болур соңгулдага белеткелиниң талазы-биле четпестер барын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму демдеглээн. Чамдык Советтерде (Кур-чер, Балгазын) организас-массалыг ажыл куду деңнелде. Районның оске-даа Советтеринде агитпункт, клубтар, кызыл-булуңнар база соңгулда участоктарының дериглези, соңгулдага белеткели ам-даа четпес. Олар ам-даа политмассалыг ажылды чорударының ёзулуг тову болбайн турар. Кур чер, Кызыл-Арыг, Шамбалыг, Каскал, Межегейниң төп салбырында агитпунктулар ажылын чаа-ла эгелээн. Бай-Хаак, Дүрген көдээ Советтери соңгулда талазы-биле комиссияларны ажылын амдыгаа чедир организаставаан.

Районның Советтериниң чамдык суурларында депутаттарның кандидаттарынга деңгиздилге эрецгей болуп, деңгиздилге үезинде соңгукчуларның Советке азы албай организация черлериниң кирген чагыгларын хереглеп албайн турар. Соңгукчуларның даңзызын тургузаарын Дүрген, Успенко суурларда озалдап турар. Районда телефон харылзаазы коңчуг багай. Агитпунктуларның хөй кезиниге, соңгулда участоктарынга амдыгаа чедир телефон киирбээн.

Соңгулда талазы-биле белеткелде четпестерни ыыс-хуусада чайлаткаш, ону чоогуур бедик деңнелге тургузарын Таңды райкүүскомдан Дээди Советтиң Президиумунуң шыңгыы негээн.

ДЕПУТАТ ОТЧЁТ БЕРГЕН

Профэвиделдерниң Тыва область Чөвүлелиниң даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Т. Ч. Норбу Ак-Довурак хоорайга барып соңгукчуларынга ужуражып, отчёдун берген.

О. САЛЧАК.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙЖЕ БАЗЫП ОР БИС

Улуг төөгүлүг хүн—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болуру улам-на чоокшулап кел чоруур. Ол хүнну байырлалыг уткуур дээш бүгү совет улус белеткенип турар.

Тываның ажылчы чону СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш партия ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга күүсетпишаан, 1969 ажыл-агый чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг чарышты чер болганда калбарткан. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери, транспорт организациялары, колхозтар болгаш совхозтар база оске-даа организациялар 1969 ажыл-агый чылының социалистиг хүлээлгелерин алган. Черге болуп эртиилээн партия активиниң хуралдары ол социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинип болурунуң боттуун көрген.

Эрткен чылдың дөртүү кварталында Чадааныың хөмүрдаш разрези социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол бүдүрүлге ниити продукцияның планын 122,6 хуу, бараанныг — 126,9 хуу болгаш саарылганың планын 121,3 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү элээн бедзэн болгаш пландан ажыр 105 муң рубльдиң орулгазын киирип алган.

«Востоксантехмонтажтың» Кызылда кэжүп чоруур механизастаттынган колонназы тудуг организацияларының иштинден социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш коммунал ажыл-агыйының автотранспорт бүдүрүлгези база эки ажылдаан. Үстүнде ады үнген коллективтер социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаттырган болгаш оларга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелиниң шилчиир кызыл туктарын тывыскан.

Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери беш чылдың планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-де күүсеткен турарын хүлээгеннер. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи беш чыл планын бо чылын күүседирин хүлээнген. Ол бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган. пландан ажыр 1000 тонна соттуг даг-дүгүн Тыва АССР-ниң 25 чыл оюнда бүдүрген турарын база хүлээнген.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ук коллектив бо чылын 2 муң кубометр тудуг ыяжын белеткээрин база ону саартып алырын, 500 кубометр дилиг материалдарын белетизээрин, бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедирин хүлээнген болгаш ону боттандырарының хемчеглерин ап эгелей берген.

Кызылдың дааранылга комбинадының, республика типографиязының, электростанцияның, Таңдыда «Межегей», «Элегес» совхозтарның, Барыын-Хемчикте «Большевик» болгаш Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтарның коллективтери беш чылдың планныг онаалгаларын күүседир хуусаазын улам чоокшуладырының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылганнар.

Социализм дээрге, улус чоннуң чогаадыкчы ажыл-херээдир деп, В. И. Ленин өөредип чораан болгай. Мурнакчы коллективтер беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип турары ёзулуг чогаадыкчы чорук, ленинчи чагыгларның күүселдези деп билир ужурлуг.

Ленинчи юбилейге белетнел чоруп турар бо хүннерде бистиң бир чугула сорулгавыс болза ленинчи номналды улам калбаа-биле пропагандалаары болур. Ленинчи номналды пропагандалаар талазы-биле СЭКП Кызыл хооркому элээн ажылдарны чорудуп эгелээн. Ында ленинчи номчулганың лекторийлерин организастаан болгаш ажылдың ленинчи стилинге болгаш В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазынга база амыдырал-чуртталгазынга хамаарышкан оске-даа лекцияларны номчуурун калбартыкан.

Ленинчи юбилейниң бүдүүзү болур бо хүннерде чаңгыс кызыл-булуң-даа, культура бажыңы-даа эзи турбас, ленинчи юбилейге утыштур ажыл чорудар тептер болган турарын партия, профэвилел, комсомол болгаш оске-даа хөй-ниити организациялары чедип алыр сорулгалыг. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтериниң программазы ленинчи темалар-биле баяан турар ужурлуг. Оон-биле кады ленинчи номчулгаларны, номчулга конференцияларын эрттирерин партия, профэвилел, комсомол организациялары чедип алыр сорулгалыг.

Тываның тудуг организациязының база бир чугула сорулгазы болза, бо чылын «Тыва кобальт» комбинаттың эң нарын тудугларын кылып дооскаш, ону ажыглалга киирери болур. Оон ыңай Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудуу база доозулган турар ужурлуг.

Ленинчи юбилейге алдар болдурган чарыштың чугула кезектериниң бирээзи мергежил талазы-биле социалистиг чарышты улам-на калбартыры болур. № 62 кэжүп чоруур механизастаттынган колоннада эш Серяков «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп атты мергежил талазы-биле социалистиг чарыштың ачызында чедип алган. «Элегес» совхозтуң хойжузу С. Сүрээ, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу эш Доржу, «Межегей» совхозтуң саанчызы эш Кравченко, «Өөк» совхозтуң саанчызы эш Дензиңмаа болгаш оске-даа хөй-хөй мурнакчылар алдарлыг атты мергежил талазы-биле социалистиг чарышка киржип турган, чедип алганнар.

Ленинчи юбилейге белетиелдиң үезинде чугула сорулга болза ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыларны шиитпирлээри, ажылда бар четпестерни чайладыры дээш улуг ажылды чорудары болур. Амгы ыыш берге болгаш харыысалгалыг. Бистиң республиканың малчыннары кышка удур демиселди маадырлыг чорудуп, хой оолдаашкынының эң харыысалгалыг үезин эрттирип турар. Малчыннар аразында социалистиг чарыштың чугула негелдези болза малдың баш санын четче камгалап, кыш ажырары, чаш малды менди камгалаары, малдың продуктулуг чоруун кудулатпайн, харын бедидери болур.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының хүлээлгези бо чылды ленинчи шалыпчы чыл кылдыр өөрү, социалистиг чарыштың ол утказын ынаар угландыр тургузары, ажылчы чоннуң хүлээп алган бедик социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче угланган организастыг болгаш культура-массалыг ажылды чер болганга калбартып чорудары болур.

Ленинчи юбилейже улам чоокшуладыр базып ор бис. Юбилейге чаа-чаа чедиишиннерлиг ужуражыылыңар!

БИСТИҢ республикада

Чаа лекторий

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур ленинчи кино-лекторий Барыын-Хемчик районунуң Культура бажыңында ажыттынган.

Партия райкомунуң секретары эш В. Чернов лекторийни ажыткан. Анаа чон хөй чыылган. Районның шериг комиссариадының ажылдакчызы эш Волшебников «В. И. Ленин — Совет Армияның организакчызы» деп лекцияны кежээнің киржикчилеринге номчуп берген.

Чыылган чон Ленин дугайында документалдыг киночурукту көрген. Кино-лекторий план ёзугаар ажылдап эгелээн.

Ленинчи номчулга

Бай-Тайганың Бай-Тал школазында ленинчи номчулгалар организастыг эртип турар. Баштыңчының чаш чораан чылдарының дугайында лекция, беседаларны класс шактарынга болгаш тускай кежээлерге эрттиргилээн. Ылаңгыя башкылар Салчак Алдын, Людмила Иргит, Хертек Хеймерек олар бо ажылдарга кончуг эки киржип турар. Хоочун башкы эш Мөнге-Далай класы-биле тускай альбомну көрүштүг кылдыр деріп кылган.

5 «а» класска «Эң-не кижизиг кижи» деп беседаны эрттирген. Ол ышкаш баштыңчының революсчу ажыл-чорудулгазының черлерин көргүскен картаны тургузуп турар. «Ленин болгаш Тыва» деп беседаны үстүкү классчыларга башкы Сат Шаңчы эрттирген. «Диригдерден артык дириг» деп сөөдинги деріп кылган. «Ленин болгаш аныяктар» деп кежээ кончуг солун эрткен.

А. ЧАМЫР.

Чоннуң бүзүрели

А. Баян-Далай Өвүр районуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранылга цегинге ам 3 чыл ажыр ажылдап, бодунуң кызымаккай чоруу-биле чоннуң бедик хүндүткелин чедип алган. Эки ажылы дээш ону республиканың Хүндулел самбыразынга киирген болгаш өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаан.

Комбинадында профэвилел организациязының комитединиң даргазы хүлээлгеин Александра ак сеткилдиг күүседип келген.

Хандагайты суурнуң чурттакчылары Александра Ховалыговна Баян-Далайны район Совединиң депутадының кандидадынга деңгиткени оон эки ажылының хереченгидир.

Д. АГБААН.

Тракторлар септелгези

(1969 чылдың февраль 15-ке чедир, хуу-биле)

Таңды	71,1
Кызыл хоорсовет	70,5
Чөөн-Хемчик	69,9
Каа-Хем	65,2
Бай-Тайга	63,5
Бии-Хем	60,7
Мөнгүн-Тайга	60,0
Тес-Хем	60,0
Барыын-Хемчик	59,2
Улуг-Хем	47,1
Өвүр	39,1
Эрзин	37,7
Тожу	13,0
Республика ниитазиниле	61,6
Эрткен чылдың бо үеде турганы	62,8

Камналга дээш чарыш

Шагаан-Арыг автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи беш чыл планын дөрт чыл он ай иштинде күүседир деп хүлээнгеш, 1970 чылдың ноябрьның 7-де чедир түк соөртүлгезин 8 чүс муң тонна-километрге ажыр күүседир деп транспортчулар созуп берген. 18 муң литр кывар түүлду, 360 автодугуйну камнап алыр, соөрткен түктүү тонна санының бот-үнезин 5 көпеекке чиигедир. Ажылчыннарның күш-ажылынга таарымчалыг байдалды тургузар, автопарктыг үре-түңнелдиг ажыглаар дээш демиселди калбартыр.

Ол хүлээлгелериниң күүселдези канчаар чоруп турарыл? Шагаан-Арыгның автотранспортчулары беш чыл планынын дөртү чылын эрткен чылдың ноябрьда-ла күүседип, азы планда көрдүнгениниң 21 муң тонна хөй түүкту соөрткен.

Пассажирлер соөртүр автопарктың чолаачылары социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле кызымаккай ажылдап турар. Чыл иштинде 290 муң пассажир соөртүр тургаш, 42 муң пассажирни хойну соөрткен.

Кывар түүлге болгаш авторезинге камналга эки болган: 124 дугуйлар камнап алдынган. Ылаңгыя чолаачылар Пётр Дмитриенко, Павел Шестопалов, Борис Алексеев, Иван Вахрушев болгаш оондаа өскелер куруне хереңгизинге хой түңнүг камналганы берген. Автотранспорт бүдүрүлгезиниң бүгү чолаачылары иштизи-биле 56 муң литр бензинни камнап алган.

Ынчангаш Шагаан-Арыгның автотранспортчуларының коллективи партиялың Улуг-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң бүдүрүлге черлериниң аразында шилчиир Кызыл тутуп быжыы-биле тудуп турар.

Бистиң корр.

Алдарлыг коллектив

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар планын Таңды районуң ажыл-агыйларының эрткен чылын канчаар күүсеткенинің түңнелин үндүргеп.

Район эзт планын 112,8, сүттүүн 107,3, дүктүүн 122,1 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле районда дээре түңнелдерни «Межегей» совхоз болгаш Дуржулга станциязы чедип алган.

Ынчангаш партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилеринге хевээр арткан болгаш район төвүнде «Күш-ажылга алдар» тукту оларның алдары дээш көдүргеп.

Ук совхозтуң Алаак сүт-бараан фермаларының коллективи инек бүрүүнден чылды ортумаа-биле 2574 кг сүттү саап, сүт саалдазын 1967 чылдындан 139 килограмга көвүдеткеш, районуң мурнакчы фермазы болган. Бо талазы-биле чамдык эки түңнелдер Дуржулга станциязының малчыннарында база бар.

Конкурс чарлаан

Кызыддың күрүне садыынын администрациязы болгаш профэвиледдиң каттышкан комитеди эң эки магазин дээш конкурсту эрттирерин шиитпирлээн.

Ук конкурстуң сорулгазы болза, садып алыкчыларга бараан болурунуң культуразын, ажылдакчыларның ажыл-ишке мергежилин бедидери, магазиннериниң арыг-шевер байдалын эжиждери болур.

Конкурсту апрельдиң 15-ке чедир чорудар. Бараан делгелгезин эки организастаан, бараан салыр черлерни көрүштүг тургуснан, садып алыкчылар-биле харылзаанга эжиждиткен, бараан саарылгазының планын күүседип турар магазинни конкурстуң типлекчизи деп санаар.

Бо конкурстуң түңнелин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнү—апрель 22-де үндүрер.

Бистиң корр.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Машина даажы дыңналган. «Тээли» совхозтуң Туралыгда хойжу бригадазының бригадири С. Кумбазак: «Үүү машина болган чоор ол?»—дээш, өөнден шалыкын үнгеш көөрге, автолавка кел чораан.

Бригадир өг-бүлезиниң ээзин кыйгырган:

— Автолавка кел чор. Сүгенни боор. Бээр кел, садыглап алыыл. Чорук кылып, бараан саарып чоруур кижи саадаваанын, орайтаалакта бистиң малчыннарывыска барып четтиксин.

— Чаа, бардым. Чем белеткеп каайн, садыгжывыс дараазында малчыннарже баарда кире дүшсүн—деп, демгизин өгнүң иштинден чугаалаан.

Чолаачы-садыгжы Сүге Намзырай хап келгеш, ажылдап киришкен.

— Ак далган чагаан болгай силер, эккелдим. Уруглларынарга таарыжыр чылыг хеп база бар. Тыва чогаалчыларының номнарын алыр силер бе? Алыксазыңарза тыва тоолдарның сөөлгү чыындызы-даа бар — деп, эш Сүге сумелеп чугаалагылаан.

С. Намзырайның ол үүнде үнүүшкүнүүг садыглаашкыны чедиишкиннинг болган. Черле ыңдыг, опу совхозтуң Бай-Тал салбырының малчыннары мактап турар. Чүге дээрге, Бай-Тайга райпозуның автолавказының чолаачы-садыгжызы Сүге Намзырай ол участокту хандырып, чоннуң, ылаңгыя малчыннарның чагыгларын, хереглелин чогуур үезинде күүседип турар.

Сүге Күжүгетович трактористеп, оон соонда чолаачылап, дыка үр үениң дургузунда ажылдаан, техникага сунидулуг, ону эки билир болгаш механик хүлээлгезин-даа күүседип чораан. Автолавкага садыглавышаан, чолаачылап эгелээнинден бээр базала дөрт чыл четкен. Бо үениң дургузунда ол ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип, чонга өөдек-эвилеп чоруу-биле мактаткан. Сүге Күжүгетович 1968 чылда бараан саарылгазының планын ажыр күүседкен.

Районда мал кыштаглаашкынының байдалы берге. Ынчангаш С. Намзырай ыракы одарларда малчыннарга бараан чедирери-биле дүнхүн чок хап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Кызыл хоорайның төп харылзаа чериниң инженери Галина Ивановна Күжүгет республиканың төп харылзаа чериниң дамыр-судалының таарымчалыг ажылдаарын доктаамал хайгаарап чаңчыккан. Чүк-чүктен келген хамык проводалар оон хайгаарап турары аппараттарже улаттынган. Ону бодап көөрге, түрүктү дамчып эртип, дедир кээп турар хан-дамыр сагышка кирер. Шак ол күчүлүг аппараттарны дамчыштыр чон чугаалажын турар. Нарын техниканың башкарыкчызы тыва кыс каш чыл Новосибирскиде электри-техника институдун доозуп алган.

Ийи чыл хире ажылдап чорда, коллективиниң кежигүннери ону хоорай Совединиң депутадынга деңгиткен. Ол ам Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң кежигүнү. Доктаамал комиссияның даалгаларын хажык чокка күүседип келген. Эрткен чылын Күжүгет аэроворттуң, сүт заводунуң болгаш төп харылзаа белдириниң коллективтериниң алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип келгенин каш удаа хынаан. Ол черлериниң удуртукчулары-биле харылзаажын, ажылда чедер, четпестерни айтып, бүдүрүлгеде бар курлавырларны шын ажыглаарынче угланган ажыктыг сүмелерни берип келген. Бодунуң коллективинде ишчилериниң амыдырал-чуртталгазын хайгаарап, дузазын көргүзүп турар. Эш Күжүгеттиң шудургу деткимчезиниң ачызында Валерий Джура, Татьяна Шлыкова болгаш оон өске-даа харылзаачылар, уруглларын садиктерде тургузуп алгаш, хой-ниитиниң ажыл-ижинге киришпишаан, боттарының депутады Күжүгеттен үлегер ап, төлептиг ажылдап турары эки чижек болур.

Инженер кыс Күжүгет харылзаачыларда пропагандист. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның ажылын удуртуп, 1966 чылдан бээр башкылап келген. Ам ында 32 кижи үзүктел чокка өөренип турар.

Соңгулда мурнуңуң хуралынга хоорай Совединиң депутадының кандидадынга кымны деңгиздерил дээрге, харылзаачылар аныяк коммунист Галина Күжүгетти адап, бир үн-биле база катап деңгиткен. Ол ышкаш бодүүн төлептиглериниң бирээзи Инэса Васильевна Сапогова Кызылда уруглларның музыка школазында 7 чыл ажыр башкылаан. Школаларда өөренмишаан, музыка билиглерин шиңгээтип ап турар уруглларны быжыг билиглер-биле чепсеглеп чаңчыккан башкының ажылынга улуг хандыкшылдыын үнелеп көргеш, ону хоорай Совединиң депутадының кандидадынга база деңгиткен.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: депутатка кандидаттар (оң талазында) Галина Күжүгет биле Инэса Сапогова.

Фотолары авторнуу.

Чөөн-Хемчиктиң малчыннарында

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

Ленин аттыг колхозтуң хойжуларында соңгулда мурнуңуң социалистиг чарышы калбаргаң, кодан бүрүүнде чаш мал менди. Колхозтуң баштайгы төрээн 1542 хоюнуң 1562 хураганы серлек доругун турар.

Чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Сат Бегзи-оол төрээн 187 хоюнган 7 хой ийцстээн. Коданда мал чеми четчир, хойнуң кужу семис.

Аныяк хойжу Ховалыг Очур-оолдуң баштайгы төрүттүкен 148 хураганы шүптүр менди, сакманщик Монгуш Часкал эткен чылын 110 хураганны менди доруктурашам 100 хураганны доруктурар хүлээлгелиг ажылдап турар. Ол комсомолчу пүдекабиле сакманщиктен чеде берген.

Хойжулар О. Байыр-оол, М. Ыймажап, О. Хунажык, О. Монге оларның кодаларында олдаашкын база массалыг эгелээн, хураган менди.

О. АРАКЧАА.

* * *

ХОЙЖУНУҢ КОДАНЫНДА

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Куулар Шожаңның кыштаа Баян-Талаының Чиңге-Шатта. Хойжу төрээн 245 хоюндан 249 хураганны менди алган. Чаш хураган чиир көк сиген, чарба болгаш төрээн хайгаасаан, ситен, зеленка, өскедад чемнер четчир.

К. Шожаң хой одарын таарыштыр хуеаап ап, чоок, чуму одарны курлап ап турар.

Д. ИДАМ-СЮРЮН.

* * *

ХУРАГАН-НА, ХУРАГАН

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг чоруп пушаан, «Сүт-Хөл» совхозтуң Донгак Кашпык-оолдуң Шатта хойжу бригадазының малчыннары чаш хураганнарны менди ап турар. Сөөлгү хүннерде төрүттүнген 820 ажыг хураганнар шүптү менди. Оларның өскүтка киргеннерин сиген болгаш сула-биле чемгерип турар.

Хойжулар төрүүр 100 хойга онаштыр 90—100 хураганны алырын социалистиг хүлээлгелеринде айыткан. Донгак Кашпык-оол, Донгак Назык-оол, Монгуш Көк-оол, Ондар Адар-оол, Ховалыг Базыр-оол ышкаш үлегерлиг малчыннар хей. Бригаданың кодаларында 20 ажыг сакманщиктерни быжыглаан, олар база кызымак ажылдап турар.

М. СЕВЕН.

Даштыкы журналистер-биле ужурашкан

Социалистиг чурттар солуннарының, телеграф агентилелдериниң, радиозунуң корреспондентилери-биле, капиталистиг күрүнелериниң коммунистиг парлалга органнарының төлөлекчилери-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов февраль 19-та ужурашкан. Ужуражыышкынны Россия Федерациязының ажылчы чоннар депутаттарының черлер Советтеринин соңгулдазынга белеткел канчалдыр эртип турарыл деп айтырыгга турасхааткан.

М. А. Яснов Совет Россияның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннериниле даштыкы чурттарның журналистерин таныштырган, Совет соңгулда системазын тодаргай тайылбырлап чугаалаан.

Ам чер-чериниң соңгулда комиссияларында дөрт миллион беш чүс муң ажыг кижи ажылдап турар. Соңгулдада күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга 1 миллион 100 муң хире депутатты соңгуур деп, М. А. Яснов демдеглээн.

М. А. Яснов журналистерниң айтырыларын харылаан.

(СЭТА-ның корр).

ЧАМДЫК ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Совет кижилерниң матеалдыг чаагай байдалын ижидеринге чиик болгаш ш-чем үлетпүрүүн бүрүлгелериниң ролю улуг. спубликаның аъш-чем лгаш чиик үлетпүрүүн дүрүлгелериниң колктивтери эрткен 1968 чылбүгү улустуң социалистиг рыжынга киришкеш, багай ес түңнелдерни чедип алган. ити продукция бүдүреринің программазын 103 хуу үсеткен, пландан ажыр 800 ндан хөй рубль түңнүг прокцияны күрүнеге берген. үгле республиканың аъшм үлетпүрүүн эргелелиниң дүрүлгелери безин 4 миллон 350 муң рубльдің ниий продукциязын бүдүрер анныг тургаш, оны херек ырында 4 миллион 500 муң бль кылдыр күүсеткен йикпе, азы пландан ажыр 50 муң рубльдің продукциязын берген. Калбак хереглелің аъш-чем продуктуларын дүрери экижээн. Эрткен лдың түңнелин ёзугаар ырга, көрдүнген пландан кыр безин 320 тонна хлеб олгаш булочка кылыгларын дүрүп, харын-даа чаа хеирниң янзы-бүрү продукциязын бүдүрүп кылырын шиндип алган.

Челиишкиннер-биле чамдык родукцияны бүдүрүп үндүреиниң планын чедир күүсеткеен, азы шынарын четпес ылдыр бүдүрүп турганының актылары бар. Ылангыя республиканың аъш-чем үлетүрүүн эргелели эрткен чыла пиво болгаш эзиртпес сукуннар бүдүрүп үндүреириниң планын күүседип шыдаваан. ниитизи-биле 50 муң декаитр пивону болгаш эзиртпес уксуннарны чонга чедир берээн. Бүдүрүп үндүрүп турар родукцияның шынары экиээн-даа болза, чамдык асортиментилериң шынары күү болуп турар. 1968 чылда үгле аъш-чем үлетпүрүүн эргелелиндеп ажыглалга хереген болбас дээн продукциының хемчээли 20 тонна четен. Бо чорук чүүү көргүзүп урарыл дээрге, ажылдан урар мастерлерден болгаш ехнологтардан бүдүрүлге чоүдулгазы, шынар дээш неелдени кылбайн, оларның жылынга хыналданы удукчуларның талазынган кошатканын херечилеп турар.

Эзт болгаш сут бүдүрер ерлер эрткен чылда база-ла багай эвес ажылдаан. Ниити болгаш бараанныг продукция бүдүреринің планнарын ажыр күүсеткен. Ылангыя эзт комбинады эткен 1968 чылда эки көргүзүглери чедип ап, 326 муң рубльдин продукциязын хөйнү берген.

Ынчаарга эзт, сут бүдүрүлгелериниң кылып турар продукциязының шынары амдаа куду болуп, чоннуң неелдезин чедир хандырбайн турарын чамдык фактылар база бадыткап турар. Анализтиң көргүзүп турарын ёзугаар алырга, Кызылдың эзт комбинадында эткен чылда шынары багай дээш бракталан эттің хуузу 1968 чылдыындан эвээжевээн. Эттің шынарының куду болуп турарының кол чылдагааны үдел дээрге, малды өлүрүп дөгереринің талазы-биле сагыза чогуур технологтуг чурумну каржызы-биле хажыдып турарында. Оон түңнелинде эзт комбинады карылгалыг ажылдап турар.

«Продукцияны ассортимент аайы-биле бүдүреринің планын сүт комбинадының заводтары күүседип шыдавайн келген. Продукцияның шынарын чоннуң негелдезинге чедир кылыр талазы-биле чиик үлетпүрүүн бүдүрүлгелериниң бирээзи — алгы заводу болур. Ук коллективтің ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары эки шынарлыг продукцияны чонга бараалгадыр дээш кызымак ажылдап турарын демдеглевейн барып болбас. Маңаа хамаарыштыр чижек кылдыр саннардан адап көрейн. Ниити продукция бүдүреринің планын күүсеткенин чугаалаваска безин пландан ажыр 177 муң рубльдің продукциязын Төрээн чуртка завод бараалгаткан. 8,6 муң эжеш хем, 2,4 муң эжеш кидис идиктерни эки шынарлыг бүдүрүп үндүрген. А күш-ажылдын бүдүрүкчүлүү бо заводта мурнундагы чылдыыбиле деңнээрге, 4,3 хуу өскен.

Алгы заводунуң коллективиниң бүдүрген продукциязының шынары эки болуп турарына чон чоргаарланып турар. Шынары эки идиктер болгаш өске-даа кылыглар кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин өөртүр чорукту чедип алганы бо коллективтің чедишкини-дир. Ол дээрге заводтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының күш-ажылын ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының, администрацияның талазындан шын организастап, кижилер-биле ажылды билдилиг чорудуп турарының бадыткалы. Бүдүрүлгениң материал-техниктиг баззазын быжыглаар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле мында эрткен үүлдерни кылган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези Кызылдың даараныла комбинадында база илден апарган. Мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үш хуу өскен. Бо сан шоолуг эвес, ындыг-даа болза, ол хире хөй ажылчынныг улуг коллективке бо дээрге багай эвес көргүзүг. Даараныла комбинадында база бир эки чүве болза, бүдүрүлгени чаа техника-биле эки дериирин хандырганы болур. Комбинатта күш-ажылды механизастааны сезен хуу ашкан, а алгы заводунда — алдан хуу, республиканың аъш-чем бүдүрүлгелериниң бежен-алдан хуу болуп турар. Даараныла комбинадының коллективи камналгалыг ажылдап турарын чамдык саннар база бадыткаар. Материал бүрүзүн камнап, продукцияның бот-үнезин чиигедип турарының түңнелинде комбинат 15 муң рубльди камнап алган.

Республиканың чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүн бүдүрүлгелеринде күш-ажылга үлегерни көргүзүп, мурнакчы ажылдап турар кижилерниң, бригадаларның, цехтерниң саны чыл келген тудум ковудеп турар. Ниитизи-биле бистің чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүвүстүң шүгүмүнде коммунистиг күш-ажылдың 500 ажыг шалыпчылары бар, ол бедик атты он ажыг бригадаларга база цехтерге тыыскан. Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге удавас болур соңгулдага алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартыышаан, республиканың чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылчыннары төлептиг эштерин хоорай, суур Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга депшидип турарлар. Оларның аразында алгы заводунуң ажылчыны К. Хүүрекпен, даараныкчы А. Хольшина, сут заводунуң ажылчыны Р. Солодянкина болгаш өскелер-даа бар.

Даараныла комбинады (директору эш Ведерникова, партия организациязының секретары эш Скрипченко) беш чылдың дөртү чылының башкы айы — январының даалгазын база чедиишкинниг күүсеткен. Социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон деңнелин бедидип, ай, квартал санында түңнелин үндүрүп турары коллективтің амыыралының база бир чугула кеззэ апарган. Мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп, чыдып каап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер хемчеглерни ап чорудуп турары черле эки.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиннің чаа системазынче шилчээн үеде экономиканың ажыктыг арга-быраларының чаа-чаа хевирлерин бүдүрүлгеге шиңгээдип, бо талазыбиле чурттуң өске бүдүрүлгелериниң арга-дуржулгазын өөренири чиик болгаш аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниң кол сорулгазы болур.

Оон ынай, бүдүрүлге черлериниң инженер-техниктиг ажылдакчыларын, мастерлерни, бригадирлерни бүдүрүлгени удуртуп башкарар херекке өөредир, оларның билиин үешагның базымы-биле деңге бедидер дээш ажылдаары — бүдүрүлге удуртукчуларының база бир сорулгазы болур. Бо талазы-биле даараныла комбинады (эш Ведерникова), алгы заводу (эш Сафиулин) эдээн ажылдарны чоруткан. Республикадан дашкаар дуржулга солчуушкуннарын организастап, он-он кижилерни түр курстарга өөредирин чорудуп турар. Ол чорук инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш бригадирлериниң база ажылчыннарның аргамергежилин бедидеринге аажок идиглиг.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелери чыл келген тудум чаа техника-биле хандыртының турар. Чамдык аъш-чем бүдүрүлгелери автоматчыттынган. 1968 чылда чээрби ажыг чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткениниң ачызында он муңдан ажыг рубльдин камналгазы алдынган. Бо талазы-биле ажыл, ылангыя эзт комбинадында, аъш-чем эргелелинде эки тургустунган.

Республиканың чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүнүң бүдүрүлгелериниң коллективтери «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылдакчыларының беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээн эгелекчи саналын изии-биле деткивишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

В. ЧИМДАН,
СЭКП Тыва обкомунуң аъш-чем, чиик үлетпүрүнүң болгаш садыг килдизинің эргелекчизи.

МАЛЧЫННАРГА ШЕФ

«Барлык» совхозтуң Ортаа-Хову башында малчын Соян Биче-оолдуң кыштаанга Хенделең суркуң аныяктары, ында школа башкылары шефтеп чораан. Олар чаш хураган кажаазынга өдекти теп, хой кажаазын коптарып, өскедаа ажылдарын кылып бергенер.

Шеф үезинде комсомолчу Х. Белекмаа, башкылар К. Каң-оол, С. Солумаа олар идепкейлиг ажылдааннар. Шефчилерге өөруп четтиргенин малчын илереткен.

П. Ооржак.
Барыын-Хемчик район.

* * *

«Малчын» колхозтуң хоочун хойжузу Донгак Опаштың кыштаа Кара-Чоогада. Февральдың шуурганныг бир хүнүнде хойжунуң кажаазын дуй хөртүктепкен, хой дашкаар үнүп шыдавайн барган.

Бо дүвүренчиг медээни дыңнааш райпонуң ажылдакчылары 8 кижи Д. Опаштың кыштаанче хапканнар.

Хойжу Д. Опаштың хары ам 70 чедип турар. Назыны улгатса-даа бойдустуң ол халавы-биле демисежип, ийи метр ажыг хөртүктү казып орук-таазы, хойларын үндүрүп турган черинге шефчилер чеде берген. Малчынга дузалажылга үезинде Д. Доржу, Д. Хурең, Г. Алдын-оол база өскелер-даа идепкейлиг ажылдаан.

У. Успун-Доржу.
Мөңгүн-Тайга район.

* * *

«Тыва» совхозтуң Тове-Хая салбырының коллективи дыштанылга хүннеринде малчынарже хүүшкүнүн организастыг чорудуп турар. Олар кажааларның нерженин коптарып, малчынның күш четтиктээн өскө-даа ажылынга дузалажып турар.

С. Нордуп-оол, Б. Ондар, Маспың-оол база чолаачы Эртине, мал эмчизи Наразина олар ажыл-ишке үлегерин көргүзүп турар. Ук коллективтің малчынларга солун лекцияны, көрүштүг концертти база белеткеп турар.

Д. Сат.
Чөөн-Хемчик район.

* * *

«Тес-Хем» совхозтуң ажылчын, албан-хаажылары коллективтиг воскресник организастаары чаңчыл апарган.

Дыштаныр хүннерде кыштагларга барып, малчынларга доктаамал дузалажып турар. Ол ышкаш Берт-Даг школазынга 130 кубометр одаар ыяшты шефчилер белетиззн. Инженер Медведев, Соян, Арапчың, Окчаа, Коген олар шефке идепкейлиг киржип турар.

Д. Ноокай.
Тес-Хем район.

Бистің эмчивис

Эмчи училищезин дооскаш, «Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырында Баара Донгаковна Ичин-Норбу медпунктуда ажылдап турар.

Аныяк эмчи бодунуң ажылынга кызымак, ак сеткилдиибиле чоннуң макталын чаалап алган. Аарааи кижилерге эмчи дузазын чедирер, баш удур хемчеглерни өй-шаанда алыр кижи. Ылангыя ыраккы черлерде малчынларның доктаамал аалчызы. Оон адынга өөруп четтирген сөстерни кижи бо-ла дыңнаар.

К. АВЫР-ООЛ.

Бо хүннерде республиканың чер болганда механизаторлар өөредилгези үргүлчүлеп турар. Эр кижилер-биле кады дыка хөй кыстар ук мергежилди чедип алыр дээш ажыл шагының соонда өөренип турарлар. Ындыг өөрүнчүг чижекти Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозтан көрүп болур. Колхозтуң хоочун механизатору Донгак Дагбалдай ында механизатор мергежил чедип алыр дээн 15 аныяк кысты өөредип турар. Өөредилге неделяда ийи катап болур. Бо чылдың январь эгезинден эгээн болгумнуң кичээли чаңгыс-даа катап үүтүп көрбээн.

Механизатор болуксаннарның аразында кымнарны чок дээр. Дыңнакчыларның эң хеймери Светлана Сундуй, колхозтуң аныяк саанчыларының бирээзи турган Светлана Кызыл-оол база Бара Дүгүр-Серен олар кызымаккай өөренип, өөренир материалды эки шиңгээдип ап турарлар. Совлгу хүннерге чедир ук болгум ДТ-54 тракторнуң шимчедиккиин өөренирин доозупкаш, ам оон системазының кол кезектерин өөренип киришкен. План ёзугаар өөредилге келир часка чедир доостур.

ЧУРУКТА: эртенги бир кичээлдің чоруп турары.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың нарын хоюглаашкын кылыр херекселдер бүдүрер «Ильичь» заводу тулган быжыг, чап эльбор материалдан херекселдер бүдүрерин шиңгээдип алган. Эльбор алмаз дез быжыг, оон изигге шыдамны алмаштан ийи катап бедик шынарлыг. Хоюглаашкын кылырының эльбордан бүдүрген төгерик, шөйбек болгаш калбак чанылары кадыг дежир аймаан, материалдарны хоюглап болбаазырадырынга дыка таарымчалыг болган.

ЧУРУКТА: эльбордан хоюглаашкын дериилери кылыр ишчи Алла Грачеваның бир моң белен продукцилны хынап турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Соңгулдаги үткүштүр

СОҢГУЛДАНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Соңгулда кампаниязы бүгү чуртта калбарган. Март 16-да бүгү эвилелдешкен республикаларга ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда эртер. Ол хүн чон чер-чер Советтериниң бүгү звеноларынга — край, область, округ, район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтерге боттарының төлээлерин соңгуур.

Соңгулда белеткелинде ам чуруттуң, миллион-миллион кижилери киржип турар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле соңгулда участоктары болгаш агитпунктулар база чон оргузунга масса-политиктиг агитацияның янзы-бүрү бүгү хевирлери ажылдап турар.

Соңгулдага белеткел Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражырынче угланган социалистиг чарыштың болдурганы улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалында эртип турар. Үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның, тулугнун болгаш транспорттун, хандырылга кавызының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылишчилери СЭКП-нин XXIII съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың дөртү чылының онаалгаларын амыыралга чедишкинниг боттандырар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып турар.

* * *

Эвилелдешкен республикаларда ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда эртер. Ол хүн чон чер-чер Советтериниң бүгү звеноларынга — край, область, округ, район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтерге боттарының төлээлерин соңгуур.

Соңгулда белеткелинде ам чуруттуң, миллион-миллион кижилери киржип турар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле соңгулда участоктары болгаш агитпунктулар база чон оргузунга масса-политиктиг агитацияның янзы-бүрү бүгү хевирлери ажылдап турар.

Соңгулдага белеткел Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражырынче угланган социалистиг чарыштың болдурганы улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалында эртип турар. Үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның, тулугнун болгаш транспорттун, хандырылга кавызының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылишчилери СЭКП-нин XXIII съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың дөртү чылының онаалгаларын амыыралга чедишкинниг боттандырар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып турар.

Эвилелдешкен республикалар ажылчы чоннар депутаттарының Советтери чон оргузунга улуг организакчы күш болуп, ажылагый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге партияның болгаш күрүнениң политиказының нептередикчилери болуп турар. Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери— Советтернин системазында эң хөй санныг звено, чүге дизе, ам ССРЭ-де 49 муң ажыг чер-чер Советтери ийи миллион ажыг депутаттарны каттыштырып турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң адырларында, чоннуң амыыралында оларның киришпейн, шиитпирлевейн турары ындыг айтырыг чок.

Советтерге удуртулганы боттандырбышаан, партия болза оларның ролюн улам көдүрер, ажылын улам сайзырангайжыдарынче улуг сагыш салып турар. «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы хүлээп алдынгандан бээр ийи чыл чедип турар. Бо үенин дургузунда Советтериниң бүгү звеноларынга, ылангыя көдээ болгаш суур Советтерине ол доктаалды күүседир талазы-биле дыка хөй ажыллар кылдынган. Көдээ болгаш суур Советтериниң кол-кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыынга үндезилээш, бүгү эвилелдешкен республикалар бо талазыбиле чогуур хоойлуларны хүлээп алган.

Сөөлгү үеде Советтериниң ролю дыка бедээн, оларның эргелери улам калбарган, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге бар аргаларны олар таарымчалыг ажыглап турар. Ону хөй-хөй чижектер балыткап турар.

Советтер болгаш оларның күүскомнары чурт үлетпүрүн хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. Чижээлээрге, Пермьниң область Соведи бо айтырыгны эткен чылын болдунуң сессиязында чугаалашкан. Сессияга белеткел үезинде чурт үлетпүрүүнүң бүдүрүлгелериниң ажылын быжырымчалыг өөренип көрген. Депутаттар дыка хөй саналды киирген. Чоннуң хереглел бараааннарын бүдүрерин көвүдеир, шынарын улам экижидер талазы-биле дыка хөй чаа хемчеглер ажылдаттынган. Оларны амыыралга боттандырганының түңнелинде, 1967 чылдагызындан 40 ажыг миллион рубльдің бараааннарын 1968 чылда бүдүрүп үндүрген.

Подольскиниң район Соведи (Москва область) көдээ ажылагыйны хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салып, ылаңгыя хөй боттуг хемчеглерни боттандырган. Ылаңгыя чер ажылының бедик культуразы дээш колхозтар, совхозтарның социалистиг чарыжын районга организастаан. Бо айтырыгны Советтернин сессияларынга, күүскомнарның болгаш доктаамал комиссияларның хуралдарынга чугаалажып, улуг организакчы ажылдарны чоруткан. 1968 чылда обласка ортумак дүжүт гектардан 16,7 центнер турда, районнуң колхозтары болгаш совхозтары гектардан тараа культураларының 26 центнер дүжүдүн алган.

Чита областың район Советериниң күүскомнары көдээ черлерге культура амыыралдың тулугларын калбартыр дугайында депутаттарның чугула саналын ийи чыл бурунгаар боттандырып эгелээн. Эрткен үениң иштинде күрүнениң капитал салыышкыны чокка социал-культура албан черлериниң 350 бажыннарын, садыг, амыдырал хандырылгазының 200 хире бүдүрүлгелерин туткан болгаш ажыглалга киирген.

Школалар тулуушкунун калбартыр талазы-биле улуг ажылды Украинаның хөй-хөй областарының көдээ Советтери боттандырган. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөренгизи-биле, чижээлээрге, чаңгыс Одесса обласка безин 74 школаларны туткан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын ылаңгыя көдээ черлерге калбартыр болгаш экижидеринче чер-чер Советтери онза кичээнгейни салып турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөренгизи-биле сөөлгү ийи чыл иштинде Смоленск область амыдырал хандырылгазының 230 мастерскааларын туткан, оларның ажылынга хамаарышкан чарыгдаларны хөй-хөй ажылагыйлар боттарынга ап, колхоз кежигүннерин болгаш совхоз ажылчыннарын көрээ ёзугаар ол черлерге ажылдадып турар.

Амыдырал хандырылгазын көдээге калбартыр талазы-биле сөөлгү үеде дыка хөй ажылдарны Тыва АССР-ге боттандырган. Республиканың 30 ажыг суурларында ам амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери организастаттынган. Көдээнин ажыл-ишчилерин хандырарының үнүүшкүнүг хевири Танды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда багай эвес чоруп турар. Өвүр районнуң Саглы көдээ Совединиң депутаттары колхоз төвүнге амыдырал хандырылгазының комнатазын организастаар дугайында саналды идип үндүрген. Колхозтун баштаар чери ону деткээн. Тускай бажыңны үндүрүп, мергежилдиг ажылдакчыларны тургускан. Ында чоннун чагыгларын хүлээп ап, багай эвес күүседип турар.

Республиканың чер-чер Советтери амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылын хүн бүрү хынап, сессияларга болгаш күүском хуралдарынга борта хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турар.

Чер-чер Советтериниң хүн бүрүдеги практиктиг ажылында хоорайларны, суурларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдары, чоннуң амыдыралының культурлуг деннелин улам көдүрери, ылаңгыя культура албан черлерин хөгжүдериниң үш чыл планын күүседириниң айтырыглары кол черни эзлеп турар. Бо талазы-биле эдээн ажылдар бисте кылдынган.

Советтериниң депутаттарында үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөй-хөй мурнакчылар, интеллигенцияның төлээлери хөйүбиле киржип, күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыгларны шиитпирлеп турарының хөй-хөй чижектерин бистің республикадан көрүп болур. Депутаттарның хөй нуруузу боттарының соңгулда округтарында улуг ажылды чорудуп турар. Чижээлээрге, Кызыл хоорай Совединиң депутады уран чүүл училищезиниң башкызы Фирсова Галина Артемьяновна соңгукчуларының улуг хүндүткелин чедип алган. Соңгукчулар-биле ол үргүлчү ужуражып, Советтің шиитпирлерин оларга таныштырып, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле инициативтиг болгаш кызымаккай ажылдап турар. Доктаамал комиссияны даргалавышаан, күүскомнуң хуралдарынга айтырыгларны белеткежип, хүлээп алдынган шиитпирлерни амыдыралга боттандырар талазы-биле организакчы ажылдарны кылып турар. Республиканың харылзаа эргелелиниң кол инженери эш А. К. Иргит 198 кварталда бодунуң соңгулда округунга биче эвес ажылды эткен чылда үезинде чоруткан. Депутаттың инициативазы-биле соңгукчуларның бажыннарының капитал септелгезин кылган, квартал комитеди-биле кады чурттакчылардан шил сава садып алырын ол девискээрде организастаан.

Депутаттарның ажылының кол хевири Советтериниң сессиялары болур. Ынчалза-даа олар чугле сессия-биле кызыгаарланмайн, күрүне ажылхерээнге киржириниң өскедаа хевирлерин ажыглап турар. Хөй-хөй депутаттар сессиялар аразындагы үеде доктаамал комиссияларда улуг ажылды чорудуп турар. Чуруттун чер-чер Советтеринде 300 муң ажыг доктаамал комиссиялар бар. Депутаттардан аңгыда дыка хөй активтер оларда ажылдап турар. Ынчангаш Советтериниң доктаамал комиссиялары улуг ужур-дузалыг ажылды чон оргузунга боттандырып, Советтерге улуг дузаны көргүзүп турар.

* * *

Чер-чер Советтери. партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүсеттишаан, организас-массалыг ажылдың деннелин улам бедиткен, бодунуң ажыл-чорудулгазынга конституциялыг нормаларны болгаш демократтыг принципти шыңгыы сагып турар. Күүсекчи комитеттер Советтер болгаш чон мурнунга отчёттарын кылып турар.

Оон-биле чергелештир чер-чер Советтериниң ажылында четпестер ам-даа хөй. Амгы соңгулда кампаниязының үезинде Советтерге чүгле депутаттарны соңгуур эвес, харын Советтернин, оларның күүскомнарының ажылынга бедиткен улуг негелдени тургузар болгаш ажылды улам сайзырангайжыдарының орук-тарын айтыр.

Депутаттарга кандидаттар-биле ужуражышкынларга соңгукчулар оларның ажылгыр шынарын, хөй-ниити хүлээлгени канчаар көрүп турарын чугаалажып көөр, чаа чагыгларны оларга бээр. Советтерге эң эки кижилер соңгуттурары чигзиниг чок.

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле чер-чер Советтери коммунизм тургузуушкунунуң хөрээнге боттарының төлептиг салыышкынын киирер дээш бүгү үүлдерни кылырлар.

УЛУГ ШУЛУКЧУ ПАТРИОТКА

И. А. Крыловтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 200 чыл болганынга холбаштыр Москвага ол улуг чогаалчының тураскаалынын уваан салырының ёзулалы болган. Тураскаалды СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар тургузар. Тураскаал Пионерлер хоолбээнге — найысылаалдың эң чараш болгаш көрүштүг булуңнарының бирээзинге тургустунар.

Митингини Москва Совединиң күүскомунуи даргазының оралакчызы Н. Т. Сизов ажыткан.

Бүгү-эвилелдің юбилей комиссиязының даргазы, ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинің секретары С. В. Михалков сөс алгаш, индирге үнүп келген.

— Улуг баснячының ады орус литератураны алдаржыткан чогаалчыларның бирээзи деп, моңге демдеглеткен. Крыловтуң хоглуг, баштак, чоннуң мерген угааны сиңиккен, эрес сөстери Совет Эвилелиниң улустарының дылдарында чаңгыланып турар. Тураскаалга В. Г. Белинскийниң «Крылов — орус литератураның алдары, чоргааралы» дээн сөстерни сиилбирлээн турар — деп, С. В. Михалков чугаалаан.

С. В. Михалков тураскаал туружунуң кызыгаары кожаланы үзе кескен. Даштан ак шывыг дүже бээрге, «Мацаъ И. А. Крыловтуң тураскаалы турар» деп сөстерни ында сиилбин бижээни коступ келген.

(СЭТА).

Библиотекарьлар сүмележилгези

Улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга республиканың библиотекалар ажылдакчылары бедик көргүзүглерлиг ужуражыр деп, Кызылга болуп эрткен библиотекарьлар чөвүлел хуралының кол угланыышкыны ындыг болган. Чуруттуң культура хөгжүлдезинге библиотекаларны, номну болдунар-ла аргазы-биле калбак ажыглаар дугайында В. И. Ленинниң чагыын амыдыралга боттандырарының чугулазын чөвүлел хуралга 1968 чылда библиотекалар ажылының түңнелдери болгаш баштыңчының юбилейинге холбаштыр сорулгалар дугайында илеткелчи, А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының эргелекчизи Е. Н. Куликова болгаш санал берген хөй санныг эштер демдеглээн.

Республиканың библиотекалары эрткен чылын материалдыг базазын, ном фондузун калбартырынга черчерде партия, совет органнарының дузазын Каа-Хем район библиотеказының эргелекчизи **А. А. Мамонтова**, Бии-Хем район библиотеказының эргелекчизи **М. И. Степанова** олар чугаалаан. Каа-Хемниң библиотекаларының материал-техниктиг базазы экижип турар, 4 библиотеканың бажының экижиткен, чаа клубтарже көшкен, септелгени, кышка белеткелди ажылагылар боттары кылын бээр. Ном садарынга, парлалга чагыдарынга акшаны четчирибиле берип келген. Библиотека ажылдакчыларын транспорт-биле хандырып, агитбригада составынга киириштирип турар. Ильинка көдээ Совет болгаш ында колхозтар, парторганизациялар библиотекаларга дузалап, оларның ажылын хүн бүрү удуртуп келген.

Бии-Хемниң Туранда район библиотеказы көдээ библиотекаларга боттуг дузаны чедирип, оон ажылдакчылары көдээ үнүп, чер-черге практиктиг ажылдарны кылып турар. Семинарларны доктаамал эрттирип, аңаа методиктиг айтырыгларны сайгарып келген. Районнуң көдээ Советтери болгаш Туран хоорай Советі библиотекаларын хереглелдеринге дыңнангыр, оларның ажылының дугайын сессияларга, күүсөм хуралдарынга чугаалажыр турар.

Чонга ном чедиреринiң, ону пропагандалаарының, ыладгыя ленинчи номчулганы чер-черге организастаарының солун аргаларын Мөнгүн-Тайганың район библиотеказының эргелекчизи **С. Ч. Самбуу**, Кызылда **Н. К. Крупская** аттыг библиотеканың ажылдакчызы **В. К. Нечаева** олар делгеренгей чугаалаан.

Мугур-Аксының библиотеказы партия, совет активтерге, башкыларга болгаш өөренирчилерге даянгаш, номчулга конференцияларын, диспуттарны, допчулалдарны, беседаларны чүгле библиотекага, клубка эвес, харын малчыннарга чедир чорудуп турар. Ырак черлерге көжер библиотекажыгашты активтер-биле кады организастап, оон ажылын башкарып келген. Ам үеде библиотека 600 ажыг номчукчулуг, ол бо чылын муң чедер барымдаа бар.

Кызылдың библиотекаларында улуг-улуг бүдүрүлгелерни быжыглаан, оларда көжер библиотекаларны, ном монтажтар кылдынган. Агитквартираларда, библиотекаларда Ильичниң ажылын, намдарын өөренир болгумнер бар.

Тожуга ленинчи номчулга ноябрьда-ла эгелээн. Аңаа холбаштыр ном делгелгелери, плакаттар, номчулга конференциялары болгулаан. Аныяктарны ленониадаже хандыдар айтырыг бирги черде. В. И. Ленинниң «Аныяктар Эвилелиниң сорулгаларын» номчулга кылып дооскан. Ам үеде ленинчи номчулганы калбарткан, ону «Эң кижизиг кижи», «Ильичниң эжи, соратниги» деп темалар-биле эгелээн.

Библиотекаларның материалдыг базазын, ном фондузун калбартырынга черчерде партия, совет органнарының дузазын Каа-Хем район библиотеказының эргелекчизи **А. А. Мамонтова**, Бии-Хем район библиотеказының эргелекчизи **М. И. Степанова** олар чугаалаан. Бот-өөредилгелиг, кежээки болгаш хүндүскү школаларда, өөредилге комбинадында өөренип турар аныяктарның номга негелдези, сонуургалы янзы-бүрү. Ынчангаш оларның номчулгазын анализтээр, дузалаар, сүмелээр ажылды, харын-даа номчулганың планын кады тургусчуп бээрин организастап келген. Инженер-техниктиг ажылдакчылар чаа үүлдерге улуг негелделиг, оларны онза учётка тургускаш, чаа үүлдерни чагыг ёзугаар белеткеп турар.

Библиотека көрүлдеге белеткенип, баштыңчының юбилейинге делгелгелерни, монтажтарны кылган. Бо талазыбиле тускай планны парткомбиле кады кылган, ону ёзугаар ленинчи тема 3 арынныг зас журналы-биле эгелээн.

Республиканың библиотекаларының ажылында четпестерни чөвүлел хуралдың киржикчилери чидин-биле шүгүмүүлээн. Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның библиотекаларының ниити көргүзүү кулулаан, Каа-Хемде номчукчулар саны кызырылган. Септелге кылдынмас, одаар үүл чок чорук көдээ библиотекаларга бо-ла таваржыр, а чамдык көдээ Советтер олче кичээнгей салбайн турар. Оран-бажыңбиле хандырылга ам-даа чидиг айтырыг болбушаан. Республикада Мөгөн-Бүрен, Торгалыг, Солчур (Өвүр), Арыскан, Чаа-Хөл (Улуг-Хем) дээш чамдык өске-даа библиотекалар багай ажылдан турар. Чадааның, Тээлиниң, Хандагайтының, Самагалдайның район библиотекалары көдээ библиотекаларга методиктиг дузаны кошкак көргүзүп турар.

Ленинчи номчулгалар, чамдык массалыг хемчеглер ажылчы чоннарның мурнунда тургустунган сорулгалардан хоорук, кижилериң билиин, назы-харын барымдаалаваан, ёзу барымдаалаан болур чоруктар хаая эвес. Үстүнде айтырыгларны чугаалашкаш, чөвүлел хурал бүгү библиотекаларга сүмени хүлээп алган.

Хуралдың киржикчилери амгы үеде партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында СЭКП өбкомунун секретары эш **К. С. Шойгунуң** илеткелин база дыңнаан.

делегей бо хүннерде

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улан-Батор аэропортунда. Совет тускай эртемниглер А. Палий (солагай талада) болгаш А. Малеванный олар-биле хамааты ужар үүлдүң ужудукчузу Д. Насанның (ортузунда) чугаалажып турары.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Алдарлыг юбилейге

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чоннары алдарлыг юбилейге—чуртка социалистиг революцияның тиилээнинiң 25 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белектерни белеткеп турар.

Габровтуң «Импульс» заводунуң коллективи баштайгы кылыгны—шаг-үениң программалыг релезин бүдүрүп үндүрген. Ол релени бүдүрүлге чорудулгаларын автоматизастаарынга ажыглаар. Амгы үениң автоматтыг санаар счётчикти бүдүрерин заводта эгелээн. Плевеньниң Ванцаров аттыг заводунуң машина тулгужулары 16 тонна пресстиң чаа хевирин бүдүрерин база эгелээн.

(СЭТА).

Чигир ажаалдазы

ГАВАНА. Кубада Сафр—чигир дүжүдүн ажаап алыр ажыл түлүктээн. Барык бүгү заводтар чигирни ажылдап кылырын эгелээн. Чигир дүжүдүнүң ажаап алыкчылары мурнакчылар деп атты чедип алыр дээш чаржып турар. Тато Родригес Ведо болгаш Карлос Маунэль Сеспедес аттыг бригадалар мурнап турар. Ол бригадаларның кайызы-даа миллион ажыг арроба дүжүтү ажаап алган (бир арроба 11,5 килограмма деп).

Чигир дүжүдүн ажаап алырынга киржири-биле ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш студентилер, чуруттың хоорайларындан шөлдерге хүн бүрүде улам хөйү-биле кээп турар. Хову ажылдарын эң ажыктыг кылдыр удуртуру-биле Кубаның ажылчы чоннарының Профэвилел төвүнүң бюрозу Гаванадан Гкамагуэй можуда көжүп келген.

Бүгү улустуң сорулгазы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң көдээ ишчилери мал кажааларын тударынга чаңгыс-даа бригада хожудавас, чаңгыс-даа көдээ ажыл-агый каттыжыышкыны, күрөжыл-агый хожудавас ужурлуг деп лозуң салып алган. Олар ам улус ажыл-агыйынга тергиин чугула ол сорулганы шиитпирлеп турар.

Улан-Баторуң болгаш аймак төптериниң албан, бүдүрүлге черлери, хөй-ниити организациялары малчыннарга шефтеп, улуг дуза чедирип турар.

1969 чылда Моолга 7500 мал кажааларын тудары планнаттынган.

КНО-да совет төлээлекчиниң удурланыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацияларны хөгжүдериниң ийиги он чылының белеткел комитединiң составынга империалистиг күрүнелерниң кажарлаашкынбиле Германияның Федеративтиг Республиказын киирер орадажыышкыннар кылып турарынга Совет Эвилелиниң КНО-да төлээлекчизи Я. А. Малик шиитпирлиг удурланганын медеглээн.

«Белеткел комитединiң составынга барыын таланы чуруттарның ГФР-ни кандыгдаа арга-биле киирер деп каран кызыл орадажып турары КНО-нуң чээрби чыл догуннап турарын чедиишкинниг болдурар дугайында сагыш салыр дивээн, харын политиктиг чылдагааннар-биле холбашкан» деп, Я. А. Малик айыткан. «ГФР-ниң болчукчулары Германияның «кара чаңгыс чазаа» болуп, бүгү герман улустуң төлээлекчизи мен деп алгаш, Барыын Германияның өөзөнзирек үүлгедиглер кылыр эргелиг болуруче угланган негелделерин ажыы-биле деткип турар. Ындыг политика тускай догуннаан база бир герман күрүнеге—ГДР-ге удур угланган. ГДР Европада догуннап турар кызыгаарларны өскертир өөзөнзирек үүлгедиглер кылырын ГФР дег планнавайн турар болгай» деп, Я. А. Малик оон ыңай чугаалаан.

ГДР аар үлетпүрүн хөгжүткен деңнелиниң талазыбиле делегейниң сайзыраңгай үлетпүрүг бирги он чурттарының бирээзи болу берген. ГДР-ниң чазаа КНО-ну хөгжүдериниң ийиги он чылына киржиринге бодунуң беленин медеглээн деп, совет төлээлекчи оон ыңай сагындырып чугаалаан. Ындыг турбуже улустар аразының кады ажылдажылгазының ниити хөрээнге киржиринче ГДР-ниң чүткүлүн үнелевес кажарлаашкыннарны ГФР-ниң КНО-да шериг эвилелчилери кылып, КНО-ну хөгжүдеринге ГДР-ниң дадывыр төлөп киирерин безин чөпшээреттирбейн турар деп, Я. А. Малик медеглээн.

Ындыг апарганындан үнериниң аргазын тыварын болгаш КНО-ну ийиги он чылда хөгжүдериниң программазын төлевилеп эгелээрин дүргедедирин бодааш, Совет Эвилели, Чөөн Европаның социалистиг өске-даа чурттары чогумчалыг элээн хөй саналдарны киирген деп, Я. А. Малик чугаалаан.

Бирээде, ийиги он чылга белеткенир ажылды экономика комитединге чорудуп эгелээр деп олар саналдаан.

Ийиде, социалистиг чурттар белеткел комитединге герман күрүнелерниң ийилдирзин киирерин саналдаан деп, Я. А. Малик чугаалаан.

КНО-нуң Уставын болгаш оон ажыл практиказын барымдаалавайн, КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазынга ыйыдыышкын таварыштыргаш, белеткел комитединге ГФР-ни киирер дугайында чаңгыс талалыг, шын эвес шиитпир үндүрген турар болза, «Совет Эвилели белеткел комитединiң ажылынга киришпес» деп, Я. А. Малик медеглээн.

Демиселге деткимче

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның студентилериниң коммунистиг эвилели вьетнам улустуң маадыр демисели-биле эпсеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин күштелдиринче студент аныяктарны кыйгырган. Вьетнам улусту деткиир болгаш оон типилегезин дээш ажыл чорудар национал комитеттиң кампаниязынга киириштир февраль 20—22-де акша-хөрөңги чыырының, «Вьетнамның талазынга туржур» деп журналды тарадырының национал үш хүнүн эрттирген турар деп, ол эвилелдиң Парижке чарлаттынып үнген дыңнадында чугаалаан.

СЕАТО ОРНУНГА

ТОКИО. (СЭТА). Токиога Азия, Оожум океан Чөвүлели (АЗПАК) дээр керээлиг эвилелдиң доктаамал комитединiң хуралы болган. Ол эвилелдиң кежигүнүүне Япония, Мурнуу Вьетнам, Малайзия, Тайвань-биле чергелештир Вьетнамда эжелекчи дайынга киржип турар чурттар— Мурнуу Корей, Филиппиннер, Таиланд, Австралия, Чаа Зеландия кирип алган.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи медеглел кылгаш, демилитаризастаан зонаның мурнуу кезээнден Виньлинь районнуң Виньшон, Ибвиньзианг общиналарын америк артиллерияның боолаанынга холбаштыр Каттышкан Штаттарның кылган үүлгедиглеринге шиитпирлиг удурланган.

ДХМ-ниң төлээлекчизи ВДРниң бүрүн эргезинге болгаш айыыл чок чоруунга удур халдаашкыннар кылырын соксадырын АКШ-тан негээн.

Аш—АКШ-тың социал айтырыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Американың эң улуг «Нью-Йорк таймс» солунунга «Америкада аш» деп сагыш чованчыг эге көстүп келген. «Көдээ ажыл-агыйның көжүп чоруур ажылчыннары эвин эртир ядыы-түренги, ынчангаш аарыг-аржыкка туттуруп турар»— деп, ол солунуң корреспондентизи Хомер Бигарт бижээн.

Колдуунда негр болгаш мексикан уктуг американнар, чурт солун көшкен муң-муң кижилер соок хаттың, ажыл тывылбастаарының човалаңнына туттургаш, мурнуу таланың Флорида штадынга сырлып келген деп, ол репортажтың автору чугаалаан. Олар аңаа база ядарал-түрегделге туттурган деп, көдээ ажыл-агый ажылчыннарының кээргенчиг салым-чолун караа-биле көрген Бигарт бижээн.

«Эрткен неделяда үш хүн кылыр ажыл тып алгаш, амыраанымны чүү дээр. Неделяда ийи, ийи чартык хүн кылыр ажыл тып алыр кижи болгай мен. Неделяда ортумаа-биле 25 доллар ажылдап алыр мен. Автофургон кожунда сынмарлажып чуруттап турар бис. Чээрби беш доллармыңа он бежин оон хөлезининге бээр, урулгарым ап бээр энейге үш доллар төлөр мен. Неделяда чемпенирвиске болгаш өске-даа чарыгдалдарывыска үндүрер чедиле доллар артар. Өре-ширеден уштунар эвес бис. Чуруттап турар казанаавыс эзэннге 19 доллар, эмчаге—чүс доллар өрелиг апардым»—деп, ийи чаш уруглуг пе Анджела Спенсер ол корреспондентиге чугаалаан.

Шагда-ла кагдынгаш үрелип калган автобус иштанге аарыг негр Джеймс Келлиниң бок-сак дөженнiп алган чытканын Хомер Бигарт көрген. Келлиниң ажыл тыпластай бергениниден бээр дыка үр үе эрткен. Оон эмнедиринге чарыгдаар акшазы чок. Келир үеэн муңгаранчыг...

Чаңгыс-ла репортажта бижээн безин ындыг. Ындыг репортажтар «Нью-Йорк таймс» солунга сөөлгү хүннер дургузунда безин он-ону-биле парлаттынган. Ол база таварылга эвес. Американың өске-даа социал айтырыгларыбиле чергелештир аш, түрегдел улам чидигленген айтырыглар болу берген. Ону эрге-чагырга черлери безин миннир ужурга таварышкан. Чуруттуң хөй-ниитизинге аш, түрегдел сагышсыранчыг апарган. Ону парлалга көскү кылдыр бижип турар.

«Чөн аштап турар, оон чайлаарының аргазы база чок. Ындыгларның аразында халдавырлыг аарыгларга туттурганнар эмгежок болгай»— деп, Флорида штаттың кадык камгалал эргелелиниң төлээлекчизи Фостер медеглээн.

АКШ-тың мурнуу талазы—эмге-харажок ядыы чоннуг девискээр, оон хөй кижилери аштап турар деп, «Нью-Йорк пост» солун демдеглээн.

Ындыг болганда Каттышкан Штаттарны буржуаз пропаганданың «бүгү чонну мөңге чыргаан оран» деп авыяастап турарының мегезин америк амыдыралдың бодуудан көзүлген. АКШ-тың чагырга черлериниң чидезин ёзугаар алырга безин ында эң түренги ядыы чон 25 миллион кижи болган.

Каттышкан Штаттар Вьетнамда дайынның хайынга улам хаара туттуруп, оон шериг үлетпүрүнүң эзлери эмге-харажок ажык-кончааны ап турар. (Солуннардан).

Америк генерал:— Когаралдыг деп чүзүл? Мен дег олчаомактыг кижи кайда боор.
Болгар «Труд» солундан алган шоодуглуг чурук.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кыдат-америк харылзаалар

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, КУР-нун даштыкы Херектер министерствозу кыдат-америк харылзааларның дугайында Варшавага меделгел кылган. «Кылат чазак ам кыдат, америк элчиннериниң 135-ки чугаалажыышкыннарын эрттиреринiң чогумчалыг деп санап тур» деп, медеглелде чугаалаан.

КУР-нуң чазаа февраль 20-де эзлчеглиг хуралды эрттирер болгаш аңаа «тайбың догуннаашкынның беш принцивиниң дугайында Каттышкан Штаттар-биле дугуржулга чарарының» айтыры-биле катай элээн хөй айтырыгларны чугаалажыр деп, эрткен чылдың ноябрьда саналдаан, ынчангаш ол ужуражыышкынны эрттиреринiң КУР-нун чазаа күзээн.

КУР биле АКШ-тың элчиннериниң ужуражырының «чогумчалыының» дугайында кыдат чазактың шиитпирин КУР-нун ДХМ-иниң төлээлекчизиниң медеглелинде тайылбырлаан. «АКШ-тың чазаа Голландияга кыдат дипломат турган Ляо Хэ-шуну өскерликчи болурунче ыдаалаан, Ляо Хэ-шу оон соонда АКШ-че чоруй барган», оон түңнелинде Кыдатка удур чорук тыптып келген. Элчиннериниң ужуражыры ынчангаш «чогумчалыг» деп, медеглелде чугаалаан.

Кыдат тала кыдат-америк чугаалажыышкыннарны Варшавага эрттириксевейн турар деп дыңнадыглар америк парлалга моон мурнунда база көстүп келген. Аңаа шилип алыксанчыг чер Женева болур дээн. Тазымчалыг чер шилип алырынче сагыш салырын АКШ бодунга хүлээнип алыр деп, чүвени аңаа база демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кыдат бодунуң шиитпирин радио дамчыштыр чарлаалак тура, ону АКШ-тың Варшавада элчининге дыңнаткан деп, күрүне департаментизинiң төлээлекчизи Макклоски парлалга конференциязынга демдеглээн. Ам АКШ Гонконгту болгаш өске-даа черлериниң чазактарын дамчыштыр КУР-нун эрге-чагырга черлери-биле харылзаа тургузуп алырының аргазын тыварынче күжениишкинин салып турар деп, Макклоски база медеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Варшавага элчиннер ужуражырын КУР-нун соңгаарладыр деп шиитпирлээнинин ужурун сураглыг француз журналист Женевьева Табуи «Пари жур» солунга тайылбырлаан. Ботбодунуң аразынга харылзаалар тургузуп алырынче КУР-даа, АКШ база чүткүлүн салып турар деп, ол демдеглээн. «Ол ужуражыышкынны эрттиреринiң Вашингтоннуң-даа, Пекиниң база күзээн чогум чылдагааннары ам-даа күштүг болбушаан»—деп, Женевьева Табуи демдеглээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). Варшавага ужуражыышкын эрттиреринiң Кыдат соңгаарлатсаалаа, Каттышкан Штаттар-биле чугаалажыышкыннар кылырынга Кыдат черле соңуургалдыг деп, «Дзенник людовы» солун демдеглээн. Чугаалажыышкыннарны уламчылаарын соңгаарладыр деп, кыдат чазактың шиитпирлээнинiң ужурун тайылбырлаанын ол солун бүзүренчиг эвес дээн. Ындыг болганда Кыдатта иштики черүлдээ-демиселдиң уламынган тыптып келген чылдагааннарының ийикпе «садыглажырынга» бодунуң туружун Пекин күштелдирип алыксап турар.

ТИИЛЕП ҮНГЕННЕР

Ставрополь девискээринге бо чылын кыш каржы-дошкун болган. Бо чылдың эгезинден бээр 30 градус соок шуурганнар чер кырын үш катап хөме таварып келген. Ындыг кыш турганын хоочун чуруттакчылар безин көрүп чорбаан.

Доозун дирегдирер шуурганнар крайның көдээ ажыл-агыйынга улуг когаралдарны таварыштырган. Чаңгыс-ла Новоалександровск районга безин ховуларның чүс-чүс мун кубометр хөрзүнүн шуурганнар арыллыр шаап алгаш барган, а тарып олурткан ыяш куржагларының, тудугларның болгаш чимис сесерликтерiнiн чанынга кончуг улуг зоозун чаллар бар апарган. Чамдык черлерни бажың-балгады ондакка таварышкан, харылзаанын, электри дамчылылгаларының шугумнары үрелген.

Крайның ажыл-агыйынын механизаторлары доозунуг шуурганнарның үржуктарын узуткаар маадыр демиселди чорудуп турар. Доозунга хөмүрген оруктарны, ыяш куржагларын, суггат бугаларын, бажын-балгатты чүс-чүс бульдозер, скрепер, грейдер, экскаватор дүн-хүн чок арыглавышаан. Ол ажыл-иштi крайга немей үндүрүп берген чаа техника кылчып турар. Кузун чашкан тараалыг, чамдык черлерде үрелген шөлдерни катап тарыыр кылдыр Ставропольлуң тараажыларынга хереглеттинип турар чазын чажар тараа культураларының үрезинiн күрүне берген, а үрелген тарылга шөлдерiнге чажар 80 мун тонна минералдыг чемиртилгелерни ажыл-агыйлар алган.

(СЭТА-ның корр).

Кремль театрындан эгелээш клуб сценазынга чедир

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга турааскаткан массалыг көргүзүглер режиссёрларының бүгү-эвилел семинары Москвага доозулган. Оон удуртукчуларының бирээзи, ССРЭ-ниң Улуг театрының режиссёру И. М. ТУМАНОВ-БИЛЕ СЭТА-ның корреспондентизи ужуражырга, аңаа чоруткан ажылдарны болгаш 1970 чылда болур массалыг байырлалдарны организастаар дугайында чамдык бодалдарын ол чугаалап берген.

— Силер бодаарыңарга, эрткен семинарның кол түңнели чүү болганыл, Иосиф Михайлович?

— В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру—бүгү улустуң улуг байырлалынга чедир чылдан шоолуг ашпас үе артнан болгай. Ынчангаш юбилей чылында театр, парк ийикле клуб бүрүзүн байырлалга белеткээрин хүлээнген бүгү кижилериниң хайыышкынныг ажылдап эгелээр үези келген.

Бистер, режиссёрлар семинар үезинде бүгү бодалдарывысты чажыт чок чугаалашкан бис. Бистиң кижи бүрүзүнүң соңуургаар бодал, тывыглары, идеялары, чогаадыкчы дуржулгазы ниитиге билдинген. Ростовтуң төлээлекчилери хемге «Оожум Дон» деп байырлал эрттиргенин чугаалаан. Ол байырлалдың «маадырларының» аразындан Шолохов номнарында ады киргеннерни көрүкчүлер танаан. Чоокта чаа «Кызыл армия бронепоездизи» Брянск—Киев аразынга агитация аян-чоруун кылып чораан. Революция болуп турган үеде чеде хонуп-ла келгензиг ол поезд составының доктааган үе бүрүзү массалыг митинг ийикле концерт болуп чораан.

Семинар соңуургаар хөй материалды берген. Ону моон соңгаар чогаадыкчы ажылга нептередип ажыглаар.

— Семинар хүннеринде соңуургаар кандыг-кандыг ужуражыышкын, экскурсияларны эрттиргенил?

— В. И. Ленинниң Кремльде музей-бажыңына чораан экскурсия бүгуденiң сагыш-сеткилинден уттундурбас. Ленинчи черлерге барган экскурсия Ильич дугайында шиилерни режиссёрларның тургузарынга дуза болур. улуг баштыңчыны көргүзеринге чаа билиглерни бээр.

«Көрүкчүлер залында Ильич» деп номнуң автору чогаалчы С. Дрейден-биле, композитор В. Мурадели, кинорежиссёр С. Колосов-биле ужуражыышкыннар база хөй билиглерни берген, ажыктыг болган. «Ленин дугайында чаа номнар», «Юбилейге уткуштур чаа плакаттар болгаш чурулга чогаалдары» деп соңуургаар дыңнадыгларны чугаалашкан, ховар кино көргүзүглерин болгаш кинодокументилерни семинар киржичилеринге көргүскен.

— Уран үүлге Ленин деп теманы шиитпирлээриниң чедиишкинниг болуру чүден хамааржыр деп бодаар силер?

— Владимир Ильич салгалдарның бүгү кижилеринге ук үе-шагның кижизи болуп кезээде артар деп чүвени бистиң мастерлеривис үргүлчү барымдаалаар ужурлуг. Ленин деп темалыг чогаал тургузарын шиитпирлээрде, аңаа-лаа төөгү коптарарындан болгаш намдар фактыларын катаптап көргүзеринден ойталаар херек.

Совет уран үүл ажылдакчызы ленинчи идеяларның бистиң үевис-биле шуут холбаалыын, Ильичиниң чагыларын улустуң бөгүн күүсөдип турарын чогаадыкчы ажыл-ишке үргүлчү соңуургаар ужурлуг. Ол айтырыгның база бир талазы Ленин деп темалыг чогаал тургузар ажыл ыылып турар сценаристиң, режиссёрнуң, артистиң бодун хамааты мен деп үнелээринге бедик харыысалгалыын бодаары болур. Ол теманы бедик уран деңнелдиг, эң хынамчалыг көруп тургаш шиитпирлээн туруп болур.

Ол бүгүну семинарга чугаалашкан. Аңаа чугаалашкан идеяларның хөйү семинар киржикчилериниң ажылдаарынга барымдаалаар удуртулга болу берген.

Ам талантылыг хөй-хөй сценарийлер бижиттинген. Оларны чоокну үеде ылаптыг белеткеп тургускаш, чонга көргүзер. «Ленинниң Горький-биле чагаалажылгазы» деп литература композициязы, «Үе-шагның эгезинде» деп документалдыг шүүлүглел болгаш өске-даа хөй-хөй чогаалдар ол.

Юбилей чылында Кремль театрындан эгелээш клуб сценаларынга чедир бүгү көргүзүг черлериниң Ильичиниң үүнү дыңналыр. Уран үүлдүң муң-муң мастерлери революция баштыңчызының, оон өндүр улуг, бистиң хүннеривисте боттанып турар херектериниң дугайын чонга төлептиг чугаалап бээр — алдарлыг хүлээлгелиг.

— Бо беседаны доозуп тура, чөн байырлалдарын революцияның уран үүлге боттанган база бир түңнели деп, Луначарскийниң чугаалаанын сактыр-дыр мен—деп, И. М. Туманов чугаалаан.

ТРЕТЬЯКОВ ГАЛЕРЕЯЗЫНЫҢ ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ЧУРУКТАРЫ

Третьяков галереязының залдары ыржым. Чымчак базымнар даажы, сымыраны аарак чугаалаан үннер дынналыр. Ол залдарны хүннүн-не ол муң хире кижи көрүп әртер. Чуруктарны боданы-боданы көрүп турарлар хөй. Биеэде анаа В. И. Ленин келир, Галереяның чуруктар делгелгезинге кончуг ынак чораан. Ленин «Третьяков галереязын онза көрүксәәр, анаа ол Октябрь революциязының соонда каш-даа катап чораан. Анаа ооң кичәәнгейин боттарынче хаара тудар, сонуургаңчыг чуруттунган чуруктарла эмгежок болур» деп, В. Д. Бонч-Бруевич сактыныкиннарында бижәән.

А бөгүн Ленин ол залдарже чуруктаргаа, скульптура портреттериден көрүп турар.

— Третьяков галереязының Ленин дугайында баштайгы чурумал ажылдары скульптор Николай Андреевтиң чугаалдары болган. 1932 чылда ооң мөчәәнинин соонда олар шупту галереяның фондузунче «шилчий» берген. Ооң соонда оларның әләән хөйүн В. И. Ленинниң төп музейинче шилчидип берген бис. Оларныы чамдыктары бисте ол-ла олчаан база артып калган—деп, анаа үжен ажыг чыл дургузунда ажылдап келген улуг әртем ажылдакчызы О. П. Лазарева чугаалады.

... Ханз-характарлыг сонгаларны өттүр шүүреттингензиг, тап-билә чырык хереллери Ильичиниң скульптура портреттерин чырыдып турар. Оларны Н. Андреев чазап турган. Скульптор В. И. Ленинниң кабинединге ажылдаар, ооң бижиттинип, номчуттунуп ажылдаарын, индирден чүве чугаалаарын көөр аас-кежиктиг болган. А. В. Луначарскийнин чугаалаанын әзугаар алырга, В. И. Ленинниң арнынга «баштактанныпкын, кичәәнгей, магадаашкын, шоодуг, ханы боданган шинчи солчуп-ла турар...», ынчангаш ону скульптурага четче көргүзери берге. Андреевтин скульптуралары бот-боттары-биле дөмей әвес. В. И. Ленинниң үш янзы портреди бар. Скульптор ону амыдыралының сөөлгү чылдарында чогаалып ажылдап турган. Оларны ооң тодарадып бижәәни мынаар:

«Биргизи: Ильич столда олурар. Шенектеп алган, бичии саазында чүве бижип олурар. Ол ажылындан чарыга хона бергеш, характарын имиертир көрүп алган, хулумәүрей аарак айыткал дынап олурар...

Ийигизи: Ильич хуралга келгеш, кандаазазының колдуунче салааларын супкаш, ында болуп турар чүүлдерни дыңнаалап турар, ооң өөренген чаны ынаыг...

Үшкүзү: Владимир Ильич дарга олудунда, бир талаже әгип алган, илеткел дынап олурар. Солагай холу дискәәнин кырында».

— Николай Андреевич бодунуң чогаалдарын «төөгү мурнунга харыысалгалыг ажыл-ишк» деп үнелеп чораан. Третьяков галереязы ол әртинени камгалап арттырар болгаш арбыдалыр—салгалдарның мурнунга база ынаыг харыысалгалыг — деп, совет скульптура салбырының әргелекчизи Н. Дубовицкая тайылбырлады.

Галереяга сөөлгү үеде келген чогаалдарны — Я. Николадзениң «Ленин «Искраның» тургустунуп турган үезинде» деп скульптуразын, А. Бабичевтин, В. Цигальдын, П. Яцынонун, М. Манизерниң, В. Пинчуктун ажылдарын делгәән ооң өске залдарга келдивис. Ленин дугайында сөөлгү үе чогаалдарның чанынга доктаалгаш, Н. Томской биле П. Бондаренконуң скульптураларын сонуургап көрдүвүс.

— Е. Лебедеваның «Ленин портреди» чуруктар делгелгезинге удаас немежир. Скульптураны ам гипс-биле шуткаан болгаш хүлер-биле база шуткуур. Бистин курлавырывыста И. Шадрның «Ленин мавзолейде» деп скульптуразы, С. Меркуровтун кылган гипс дүрзүлели бар.

Галереяның курлавырында Ленин дугайында сонуургаңчыг хөй-хөй чогаалдар бар. Оларның чамдыктары-биле таныжаал—деп, уран чүүл шинчәәчизи чугаалады. Совет сиилбирлел болгаш чурулга салбырының әргелекчизи Елена Логинова дыка улуг хемчәәлдиг альбомнар әккелди.

— Чуруктчунуң чогаалынга көргүскен болуушкуннары доозулбаан. Сагыш-сеткилдин байдалын, бодалдың угланыышкынын көргүзер, Ленининиң шырайының хөй янзы шинчизин көргүзериниче чуруктчу чүткүл салыр болгай. Ыныг төлевиледдер скульптуралар авторунуң чогаалдыларының үнер дөзү болган. Ленинни көргүзер ажылдар кылып турар артистерге, режиссёрларга, чуруктчуларга олар үнелиг дузаны база чедирер— деп, Е. Логинова чугаалады. Н. Жуковтун, П. Васильевтин, И. Серовтун, П. Староносовтун, П. Шелинговскийнин чураан чуруктары, сиилбирлери база ында, оларны Галерея сөөлгү үеде садып алган. Олар шупту шыгжамырда. Чуруктар, сиилбирлер чырык залдарга удавас кәәп турганлаптар. Олар «Ленин болгаш Октябрь революциязы чуруктчу-сиилбиржилерниң чогаалдыла ажылында» деп делгелге болур, делгелгени Третьяковка тураскаалдыг хүнге уткуштур белеткен турар.

А. ХОДЫРЕВ.
(СӘТА-ның корр).

Эрзин суурнуң Титов кудумчузунда № 3 агитквартираның ажылы чонга мактадыг. Ол 12 өрегени каттыштырып турар. Ук агитквартираны идеикейлиг хөй-нинтичи болгаш почтачы Бады Сереновна Чымба әргелекчилеп турар.

ЧУРУКТА: Б. Чымба.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

МӘӘҢ УЛУГ ӨӨРҮШКҮМ

Бистиң ааваыс күш-ажылга дыка ынак кижи. Ынчангаш бодунуң чуртталгазының улуг куруузун күш-ажылга баралгаткан. Ынчалза-даа ол амгы шагның иелери ышкаш, аас-кежиктиг, узун назылыг болбаанынга хомудаар мен. Он алды харлыг турумда, аваам аарааш чок апарган. Дуңмаларым-биле өскүс арткаш, оларны азыраар ужурга таварышкаш, өредилгем ооң ыңай уламчылаар аргам чок болган.

Күш-ажылчы базымым аштаачылаарындан эгелөөн чүве. Ооң соонда өг-бүлелиг апаргаш, төрөөн колхозумга (ам совхоз) нөгаа бригадазынга каш чыл ажылдааш, 1963 чылдан эгелеп саанчылап кирдим. Саанчы кижиниң ажылы чогум кандыысы-биле хүндүлүгүл дәәрэин аванның чугаалап чораанын сактып келгеш, ажылдың бергезин уттуптар мен. Үр чылдарда ажылдап келген эш-өөрүмнүң дуржулгазын шиңгәәдип ап, кызымаккай ажылдап келгеним халас барбаан. Сөөлгү дөрт, беш чылдарда совхозтуң бир инекке онааштыр сүт саалдазының бүдүрүлге планын үргүлчү ажырып келдим.1966 чылда бир инектен-не 1651, юбилейлиг чылда 1780, а 1968 чылда 1903 кг сүттү саап алганым совхозта дәәре көргүзүглериниң бирәәзи боп турган.

Бо-ла чуртталгамның иштинде 1968 чыл меңгә черле уттунмас боп артып калды. Мәңгі бедүүн ижимни коллективим, совхозум бедии-биле үнелеп көргеш, республиканың кадәәзинің өске мурнакчылары-биле кады мени Москваже, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишиннериниң делгелгезинче чоруткан. Ол чорааш пролетариаттың улуг баштынчызы В. И. Ленинниң мага-бодун кадагалаан черге кирип, Ленин башкының бодун көргеним кажан-даа уттундурбас. Мону улуг аас-кежии кылдыр санаар мен. Чүге дәәрге бистерге, тыва хөрәәженнерге аас-кежикти шаңнаан кижи Ленин башкы-ла болгай.

Шынап-ла, тыва улустуң үлегер чугаазында ышкаш, иемниң көрбәәнин көргеним мени күш-ажылче улам-на сорук киирип турар. Ленинчи юбилейге база Совет Тываның 25 чыл оюнга эки белектиг ужуражыр дәәш бодумда быжыглаттынган инектеримниң бирәәзинден-не 1950 кг сүттү саап алырын беш чылдың бо дөртку чылында соругдаан мен. Ол байырлалдарга күш-ажылчы үлүүм болур.

Дугар ЗНИК-КЫС,
«Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

УЗБЕК АЛДЫН ДУГАЙЫНДА ЧОГААЛ

Узбек ССР-ниң Әртемнер академиязының «Әртем» деп парлалга чери Узбекистанга алдын тывар шинчилел ажылдарының дугайында чоруткан улуг әртем ажылының номун парлап үндүрген. «Узбекистанга рудалар тывылганының болгаш алдын металл тывылганының кол аян-шинчилери» деп ол номну алдын байлактыг черлер тыварынга шуут киришкен, сураглыг әртемденнер биле геологтар бижәән. Номда парлаан шинчилел ажылдарында чугаалаанын әзугаар алырга, алдын тывар шинчилел ажылын чорударынга шоолуг кеди чок девискәәр турганындан ССРЭ-ниң алдын байлактыг улуг девискәәрлериниң бирәәзи кылдыр Узбекистан оларның ажыл-ижиниң ачызында сайзырай берген.

Узбекстанның хөй алдынныг черлериниң байлаан, ыладгыя Кызылкумда Мурунтаунуң байлактыг черин тыварының, оларның байлаанының хемчәән угаазылап доктаадырының дуржулгазын ол номда тодарадып бижәән.

Соңгу чүктүң байлаа

МАГАДАН. (СӘТА-ның корр). Әрткен чылын Магадан геологтары ажыктыг казымал байлактарлыг үүс хире черни тыпкан. Оларның барык дөртеви — алдын байлактыг.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеп бәәр 100 чыл болурун Кыдыккы Соңгу-Чөөн чүк геологтарының кончаар уткуур деп турарын Колыма биле Чукотканың геологтарының чөвүлел хуралынга чугаалашкан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеп бәәр 100 чыл болурунга алдар кылдыр бистиң чуртувустун Кыдыккы Соңгу-Чөөн чүгүнүң геологтары бедиткен социалистиг хүлөөлгелерни алган.

☆ ☆ ☆

Эрзин ортумак школазынга среда санында-ла кежәәкиниң 6 шакта аңгы-аңгы налы ханлыг школачыларның чыглып кәәп турарын эскерип болур. Бо 12 бичии оолдарның сонуургалы болгаш күзели чаңгыс. Оларны чурулгага хандыкшыл каттыштырып турар. Олар эгелеп чоруур чуруктчуларга таарыштыр кылган туской программа әзугаар кичәәлдеп турарлар.

Бөлгүмнүң удуртукчузу Культура бажыңының чанында улусчу театрның чуруктчузу Борбак Иванович Шаравии. Бөлгүмнүң ажылын эки удуртуп турар. Бөлгүмнүң киржикчилериниң мергежилин илередип тыварынче кичәәнгей салып турар. Чонга сонуургадыры-биле оларның чураан ажылдарының делгелгезин каш удаа әрттирген.

Әрткен чылын район иштинге чоруткан уран чурулганың, ус-шеверлериниң ажылының делгелгезинге аныяк чуруктчулар база киржип, улуг үнеледи алган. Ылаңгыя 5-ки класстың өөренникчизи Витя Тулумбетов аңаа хүүда үшку черни чаалап алган.

Районда маадыр иелер-биле ужуражылга кежәәзинге бөлгүмнүң киржикчилериниң ажылдарын кежәәнің киржикчилери сонуургал-биле көргеннер. Орта Валера Соянның, Максим Лопсанның чураан чуруктарын чымыгаанар мактаан.

Аныяк чуруктчулар часкы дыштанылга үезинде болур школачыларның район делгелгезинге киржири-биле белеткенип турар. Чамдык ажылдар шагда белен. А бир чамдыылының планнары болгаш эскизтери бар.

Башкылы Борбак Шаравиниң удуртулгазы-биле аныяк чуруктчулар чурулгага ынакшылды мынчаар чедип ап, хостуг шагын ынак мергежилинге берип турарлар.

С. МОНГАЛ.

ЧУРУКТА: Б. И. Шаравии чурулга бөлгүмүн әрттирип турары.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

БОЙДУЗУВУСТУ БАЙЛАКШЫДААЛЫҢАР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 100 чыл оюн төлептиг уткуурунче бойдус камгалалының 14 миллион кижилерин бойдус камгалалының Бүгү-россия Төп Чөвүлелиниң Пленуму кыйгырган. Ук пленум бо чылдың февраль 18-те болган. Чөвүлелдің даргазы Н. Г. Освянников аңаа плеткел кылган.

Бойдуска ынак болуп, ону камгалаары — ленинчи чагыг-дыр деп, пленумга чүве чугаалап турганнар демдеглеп турган. Бистиң чонувус бойдуска чүгле ынак әвес, харын база ону камгалаарынга болгаш байлакшыдарынга хөй күштү үндүрүп турар. Бодунуң бойдузунга, төрөөн черинге ынды ынак чорук Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 100 чыл оюнга холбашкан ажыл-херектерге улам улуг чайынналчаа-биле илерәәр апаар.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия Төп Чөвүлелиниң пленумунуң доктаатканы:

Бойдусту ленинчи ёзу-биле көөрүнүп, коммунизминиң материал-техниктиг баазазы болур ону чөптүг ажылаарының болгаш сайзырадырының угаан-бодалынга ажылчы чоннарны кижизидери иниттиледдің ажылының кол шынары болур ужурлуг деп саваар.

Бо талазы-биле ап чорудар хемчеглериниң планын пленум бадылаан. Чижәә, 1969—1970 чылдарның дургузунда иниттиледдің кежигүннери 1350 муң гектар черге ыяш тарын олуртурунга, 250 муң гектар черге хову камгалалының ыяш тарылгазын чорударынга киржир.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия иниттилелиниң «Россияның бойдузун камгалаапы дәәш» деп хөрек демдәән тургузарын болгаш иниттиледдің автиичилериге стол кырыынга турар тураскаалдыг медалын тургузарының дугайында шинтпир хүлөөп алдынган. Бойдус камгалалының Бүгү-россия иниттилелиниң төп чөвүлелиниге «Бойдус камгалалының талазы-биле чаагай үүлелериниң даңзызы» деп дептерни тургузарын иниттиледдің төп чөвүлели доктаатган.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия Төп Чөвүлелиниң пленумунга бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниң болгаш бойдусту камгалаарының айтырыгларын база чугаалажып көрген.

(СӘТА).

БОЙДУСТУҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Бойдустуң байлаа бистиң районда кайгамчык хөй. Ону чүгле доктааткан чурум ёзугаар, чогуур өй-шаанда ажылаары чүгүла. Хам-Сыра хемниң Бии-Хемче кирген белдириндеи әгелөөш Енисейниң әгезин алган бажыңга чедир сугларның, ооң чоок кавы хөлдериниң балыын камгалап, таарыштыр ажылаары районда чурттап турар бүгү хамаатыларның хөрөө.

1968 чылдың чайгы бир кежәәзинде моторлуг хемеге, шоофайларда дартайтыр дыгылаан каан хөрекселдерин чүдүрүшкеш дөрт кижи хемни өрү хапкан. Оларның сорулгазы — Бии-Хемни өрүледир хөй балыктыг черге четкеш, шыдаар-ла шаа-биле бүгү аргаларны хөреглеп турганы, балыктыг хөлдерге каш удаа болгулаан.

Азаска чурттап турган Журавлёв дәәрэн Тоора-Хемни кежир боп алгаш балыктап турган. Аңаа таварышкаш, ону соксадып, чогуур хемчегни онааган. Рычковский-биле станциязының бухгалтери Тутатчиков олар Улуг-Дагга туттурган. Жаловин дәәрэин Хам-Сырага туткан. Олар инспекторнуң торгаалынга дүрүм ёзугаар онаашканнар. 1968 чылда эш Посохив 26 чурум үрекчилерин тудуп, чогуур хемчеглерни тус-тус хүлөөткен.

Ооң хайгааралында Бии-Хемниң 1114 км чери, Хам-Сыраның 36 км хемчәәлдиг девискәәри хамааржыр. Чаңгыс боду ол хире девискәәрге четтикпес дәәрэн чугаажок. Штаттан дашкаар 17 инспекторнуң дузазынга ол даянып турар. Оларның хөй нуруузу инспекторга эки дузалажып турар. Олбукта Алыков, Хам-Сыраның Левин, Иванов, Тоора-Хемде Шагдыр дәәш өскелерге-даа ол чоргаарланып турар.

Девискәәр улуг. Чүгле чаңгыс инспектор ону хайгааран шыдавас, ынчангаш хамааты бүрүзүнүң хайгааралы, идеикейи херек. Ол сорулга-биле эш Посохин бойдус байлаан төтчегләәр чоруккa удур демиселди кижи бүрүзү күштелдиреринге хамаарыштыр, ол ышкаш хемнериң, хөлдериң санитар байдалын эжиждеринге, балыктаарының чурумунуң дугайында чер-черге, будурүлгелерге, бригадаларга 1968 чылда 106 беседаны чоруткан. Тус черниң радио дамчыдылгазын база ажылдап турар.

Тоора-Хемде күрәңныыртывыш чери бойдус камгалалының талазы-биле ажылды эки чорудуп, балык тударының чурумуи сагып турар. Чазын балык үүргене чажар мурнунда хемнерни аштап, чурттакчылыг черлер чоогу эриктериң санитар байдалын эжиждер хемчеглерни сөөлгү чылдарда чорудуп турар. 1968 чылда «Май 1-зи» колхозтуң кывар чүүл шиителеддің ажылының кол шынары болур ужурлуг деп саваар.

Бо талазы-биле ап чорудар хемчеглериниң планын пленум бадылаан. Чижәә, 1969—1970 чылдарның дургузунда иниттиледдің кежигүннери 1350 муң гектар черге ыяш тарын олуртурунга, 250 муң гектар черге хову камгалалының ыяш тарылгазын чорударынга киржир.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия иниттилелиниң «Россияның бойдузун камгалаапы дәәш» деп хөрек демдәән тургузарын болгаш иниттиледдің автиичилериге стол кырыынга турар тураскаалдыг медалын тургузарының дугайында шинтпир хүлөөп алдынган. Бойдус камгалалының Бүгү-россия иниттилелиниң төп чөвүлелиниге «Бойдус камгалалының талазы-биле чаагай үүлелериниң даңзызы» деп дептерни тургузарын иниттиледдің төп чөвүлели доктаатган.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия Төп Чөвүлелиниң пленумунга бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниң болгаш бойдусту камгалаарының айтырыгларын база чугаалажып көрген.

(СӘТА).

Александр Фёдоровичниң назыны дөгүй-даа берген болза, бодунуң ажылынга ол кызымак. Ону ажыл үезинде көрген кижи бүрүзү мактап турар.

Районда балыкты төтчеглеп, хоруглуг чепсектерни ажылдап турар кижилер-биле демисел ам-даа дәәштиг әвес. Бодап көөрге, штаттан дашкаар инспекторларнын санын ам-даа көвүдетсе ажыктыг. Балыкчыларга, бригадаларга барып, оларның балык тудуп турарын, аныяк, бичии балыктарны дедир салып турар бе дәәрэин хынаары чугула.

Балыктың өзүмүнче сагыш салбас болза, моон соңгаар ооң курлавыры катап тургустуунмас болгай. Ону хамааты бүрүзү билир ужурлуг. Александр Фёдорович бо талазы-биле лекция, беседаны ам-даа күштелдиреринге планнап, хүлөөнген ажыл-хөрөө дәәш сагыш аарып чоруур дөскел чок кижи.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Тожу район.

Үжүүшкүнну болдурбазының баш удур хемчеглери

Тываның агаар-бойдузу дүрген өскерличел. Ылаңгыя кышкы үеде бир хүн чүгәәр чылыг турган, дараазында хүн 40-50 градус чедир соой бәәр таварылгалар кайы хөй. Кижиниң организми агаарның өскерличел байдалынга чаңчыгып болур. Ынчалза-даа чамдык соок, хаттыг хүннерде кижиниң үргүлчү ажык чоруур черлери (думчук, чаак, кулак дәәш оон-даа өске) үжүй берип болур. Үжүүшкүн ыяап-ла соок хүннерде тыптыр дәәр болза шын әвес. Харын-даа 8—12 градус чылыгда безин шык агаардан, ол идикхептен, тар едиктен кижиниң организминиң чамдык кезектери үжүй бәәр. Бичин уруглар болгаш кырганнар соокка дүрген үжүүчел.

Соок, хаттыг хүннерде кижи кылаштап олура, думчуу, кулаа ийикпе, азы чаагы үжүй бергенин чамдыкта боду эскербейн баар. Харын-даа өске кижилер көрүп кааш «чаагың агара берип-тир» деп сагындыра бәәр. Кижиниң эзт-магабодунуң кайы-бир кезәә үжүп эгелей бергенде, баштай бичии аарышкылыг апаар, ооң соонда кезек-кезек ажыңайнып келир. Чоорту кеш агаргаш, шуут билинместей бәәр.

Үжүүшкүн үш чадалыг. Соокка доңгаш агара берген кешти чылдыптарга ыжа бергеш, аарышкылыы хөлчок апаар. Биргн чадазы ол. Бо таварылгада шып дузаны чедирип, чогуур өй-шаанда эмнеп эгелөөр болза дарый экирий бәәр. Үжүүшкүнүнүң ийиги чадазында үстүнде адаанывыс демдектерден аңгыда кеш суглана бәәр. Үшкү чадада эзт-мага-боттуң доңган черн әләән ханы болур болгаш тканьнар шуут билинмес апаар.

Бир әвес кеш каш катап үжүүр болза, аңаа хоочу хевирлиг кызылымаар шивяшкилер колдуунда холдуң чүстериниге, думчукка, кулакка тыптып келир.

Тываның кызы дошкун, соок-даа болза озал-ондактың чамдык хевирлериндеи үжүүшкүн әвәәш таваржып турар. Үжүүр чоруктуң кол чылдагааны чамдык арага-дарыже хандыкшыыр кижилериниң зэирик чорааш, серемчилел чок болганындан болуп турар. Бии-Хем районунга чолаачылап турган 47 харлыг хамааты Н билбестеди арага ижип алгаш, буттарын доңуруп алган. Эмчилер үжүүшкүнүнүң үшкү чадазы деп тодараткан. Медицинаның болдунар-ла дузазын чедирген. Ынчалза-даа ол ийи будундан чарылган, инвалид болган. Кыштың соогунда араганың айыылы аар уржукка чедирип болур деп үвени фактылар бадыткап турар.

Үжәән кижиге баштайгы дузаны чедирери эргежок чугула. Үжүй берген черни арыг аржыыл-биле дүрбүүр, а ону хар-биле дүрбүп болбас. Чүге дәәрге, харда бичии-бичии доштар кешти балыглаптар. Олче микробтар киргеш, хуулдуруп болур. Бир әвес кижиниң буттары азы холдары үжүй берген болза, аңаа изит шай азы кофе ижирткеш, чылыктырар, а соокка доңган черни 20 градус температуралыг сугга сугар. Чоорту 30 минута дургузунда сугнуң температуразын 36-37 градус чедир изидер. Суг иштинге кешти арыг хол-биле дүрбүүр. Ооң соонда үжәән черни вазелин, вишневский мазь-биле чаггаш, марля-биле шарыыр. Бир әвес кеште суглангылар бар болза, ону дежип болбас. Баштайгы дуза чедирген соонда аарыг кижини эмнедгеге чедирер.

Кышкы үеде селгүүстәәр, хаактаар, конькиләәр кижилер үжүүшкүнден канчаар камгаланырын билзе чогуур. Маңаа бир-ле дугаарында организмни чоорту дадыктырары, магаботту соокка чаңчыктырары улуг рольду ойнаар. Әртенги зарядка, хүнге дөгеленири, соок суг-биле шаптаныры, хаактаары, конькиләәри организмни быжыктырар, күш-шыдалды сайзырадыр.

Кижиниң кедер идии курраг болгаш кыепас, а уктар, ораашкынар үргүлчү арыг болур ужурлуг. Чамдык кижилер хаактаарда дүктен кылган чолдак уктарны каът-каът кылдыр кедип алыр. Ооң уламындан ботинка тарлааш, буттуң чымчак тканьнарын чыпшыр кыза бәәр, оон үжүп эгелөөр. Ынчаар кеттиниң болбас. Хаттыг, соок хүннерде арынны, холдарны үе азы балык үзү-биле чаап алыр. Вазелинбиле чагдыныр болбас. Чүге дәәрге, вазелин кешти үжүүшкүнден камгалап шыдавас, харын-даа дүрген үжүдүп болур. Кижиниң хеви чиик, хостуг болгаш кандыг-даа шимчәәшкинин шаптыктавас болур ужурлуг.

Хостуг шимчәәшкин хан эргилдезин эжиждер, үжүүшкүнну болдурбас.

В. ЗУДОВ,
келин эмнээр эмчи.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хайгыылчылар» (делгем экранныг) 10.30, 12.15, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Мишка Стрекачевтиң аян-чуруктары» 12, 1.50, «Чажыртыныглыг үймзәнчи» 3.45, 5.30, 7.15, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыынды 10, «Вера эмчи» 3, «Марыся болгаш Наполеон» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хамнаарак» 3, «Чалыы назынның чазыы» 4.40, 6.30, 8.20 шактарда.

Редактор Н. Н. ДИИГА.

редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, кедәә ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга әргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00258